

Nr. 48, april 2009

Oudegrachtsteens

De Ijseren Hoet

Oudegracht 293

Colofon

Onderzoek en tekst: Frederike I. Kappers.

De tekeningen op pagina 6, 7, 43 en 44 zijn gemaakt door Dirk van Sichem.

De foto's op pagina 26 en 43: Het Utrechts Archief.

De foto op pagina 16: Centraal Museum.

De twee foto's op pagina 29: collectie RKD/IB, Den Haag

Overige illustraties: collectie Frederike I. Kappers.

Uitgavebegeleiding en opmaak: Simon den Daas.

Druk: Graficiënt Printmedia, Laren (NH)

ISSN: 1383-0279

STICHTING HET UTRECHTS MONUMENTENFONDS

Lange Nieuwstraat 53, 3512 PD Utrecht
telefoon: 030 - 2311761; fax: 030 - 2332401
e-mail: info@umf.nu
site: www.umf.nu
bank: 53.75.88.159

Het Utrechts Monumentenfonds beheert en restaureert monumentale woonhuizen in Utrecht. Voor minimaal € 15,- per jaar of € 300,- ineens is men begunstiger van de stichting. Men ontvangt dan het Jaarverslag, SteenGoed, de Nieuwsbrieven en uitnodigingen voor vergaderingen en excursies.

De IJseren Hoet

Onderzoek naar de geschiedenis van perceel, bebouwing, eigendom en bewoning van Oudegracht 293 te Utrecht

Inleiding

Dit is de geschiedenis van een gewoon huis aan een Utrechtse gracht. Het staat onopvallend in de huizenrij op nummer 293, halverwege tussen de Geerte- en Smebrug, aan de westzijde van de Oudegracht. Aan de achterzijde kijken de bewoners uit op de grote zaal van de voormalige synagoge (Springweg 162). Als daar 's avonds het licht brandt hebben zij uitzicht op drie prachtige gekleurde glas-in-lood ramen. Ook de beide buurhuizen, nr. 291, Het Torffschip, aan de noordzijde en nr. 295, De Vijf Colommen, aan de zuidzijde, grenzen aan het terrein van de oude synagoge.

Het verhaal begint in 1984, nu 25 jaar geleden, toen de schrijfster en haar partner het pand kochten, zich niet bewust van welke voor-geschiedenis dan ook. Bij de koop werden geen oude eigendomspapieren van verre voorgangers overhandigd.

De naam De IJseren Hoet¹ is gebruikt in notariële akten van 1588 tot 1663, maar daarna niet meer. De naam werd aan de vergetelheid ontruikt door een actie van de gemeente Utrecht om een gevelsteen met de naam van het huis aan te laten brengen. Hierdoor werd het onderzoek naar de geschiedenis van het huis in gang gezet. Bij een rondgang door het huis is duidelijk te zien dat er in de loop der eeuwen flink verbouwd is. Veel fraaiheid is er niet achtergebleven. Wie waren de eigenaren en bewoners die hier aan de slag zijn geweest, wat voor mensen waren het en hoe hebben zij het huis doorgegeven?

Beschrijving van het huis en omgeving

Rondgang door het huis

Het huis is een zogenaamd diep huis: de korte zijde van het huis staat aan de straat en de balklagen liggen evenwijdig aan de voor-gevel. Het is ongeveer 21 m diep en bestaat uit drie bouwlagen plus een onder het hele huis doorlopende kelder en een onder de straat gelegen werfkelder. De breedte varieert tussen 4,5 en 5 m. Het huis is drie ramen breed. Het perceel heeft een gerende rooilijn: de noordelijke zijmuur is langer dan de zuidelijke. Het huis heeft een lijstgevel waarboven zich een klein dwarsdakje bevindt. Het dak is plat. Op de zolderverdieping is aan de dakconstructie duidelijk te zien dat er vroeger een zadeldak is geweest. Tussen het huis en de

buurhuizen lopen over de hele lengte een zogenaamde zakgoot. De goot aan de zuidzijde is recent bij het huis getrokken, zodat de platte daken van de nummers 293 en 295 op elkaar aansluiten. Binnenhuis, op de zolderverdieping, is die gootconstructie tussen de beide huizen nog te zien.

Bouwsporen zijn schaars omdat het interieur bij de verbouwing van 1968 rigoureuus glad is gemaakt. Bij de verbouwing in 1978 tot twee appartementen moesten bovendien brandwerende lagen tegen de plafonds worden aangebracht. Naar de mode van die tijd zijn alle muren wit gesausd, zodat daaraan niets meer te zien is. De achtergevel en het aan de achterzijde van het huis vrijstaande deel van de noordelijke zijmuur werden met een pleisterlaag afgewerkt.

De achtergevel is oorspronkelijk een tuitgevel geweest waarvan beide schouderstukken nog goed zichtbaar zijn. De achtergevel wijkt terug. Dit is veroorzaakt door het inklinken van het kalkcement door het gewicht van de gevel en door eeuwenlang sterke wind op de achtergevel. De achterliggende dakconstructie was hier onvoldoende tegen bestand. Waarschijnlijk is daarom de houtconstructie aangepast, het puntdak afgetopt, de vliering verdwenen en de oorspronkelijke tuitgevel afgeknot. Dit komt vaker voor bij oude huizen in de Utrechtse binnenstad.

Een stukje pleisterlaag van de noordelijke zijmuur ter hoogte van de eerste verdieping werd in 2000 verwijderd ten behoeve van onderhoudswerkzaamheden. Er kwamen hierdoor interessante bouwsporen in zicht. De muur bleek te bestaan uit kloostermoppen. Een bouwhistorisch medewerker van de gemeente dateerde het metselwerk op eind 14de of begin 15de eeuw.

De muur bleek verder sporen van een oude schoorsteen te bevatten. Deze schoorsteen was vermoedelijk schuldig aan niet weg te krijgen vochtplekken op de muur in de achterkamer op de begane grond. De schoorsteen behoorde waarschijnlijk bij het buurhuis. Op bouwtekeningen is ter plaatse vaak een hapje uit de muur getekend (zie bouwtekeningen 1907 en 1978). De stenen van de schoorsteen waren van jonger datum dan die van de rest van de muur.

Op de begane grond is alleen in de achterkamer, grenzend aan de tuin, nog iets te zien van de oude balkconstructie. De balklaag bestaat hier uit vijf, evenwijdig aan de voorgevel lopende moerbalken, waarvan er twee zwaarder zijn uitgevoerd. Daarop liggen 14 kinderbalken. Er zullen meer moerbalken zijn, maar deze zijn weggevoerd in de brandwerende lagen. In de noordelijke zijmuur van de achterkamer, tussen twee moerbalken in, bevindt zich direct tegen het plafond aan, een 18de of 19de eeuwse schoorsteentje met een rookgat. Het schoorsteentje is 73 cm hoog en 108 cm breed.

Hieronder is een onregelmatig gevormde nis van ca. 192 cm hoog en ca. 100 cm breed.

Op de eerste verdieping hebben de voor- en achterkamer eenvoudige balklagen die evenwijdig aan de voorgevel lopen. In de muren zijn nog resten te vinden van balken die wijzen op een verhoging van de verdieping.

Zowel op de eerste verdieping als op de zolderverdieping is een afstapje op ongeveer 7,5 m uit de achtergevel van het huis. Het achterste deel van die twee verdiepingen ligt een halve meter lager dan het voorste deel. Dat kan wijzen op een vroeger voor- en achterhuis.

Ondanks alle verbouwingen was het huis op 20 juni 1967 nog steeds de moeite waard om opgenomen te worden in het rijksmonumentenregister met als omschrijving: pand met gevel met rechte kroonlijst.

De kelder onder het hele huis is van het rondboog type en dateert van ongeveer 1500. De gemetselde kelderboog onder de voorgevel is ook uit die tijd. Hier vlak tegenaan zit een dichtgemetselde koekoek die eertijds licht verschaft zal hebben in de werfkelder. De werfkelder heeft een korfboog. Dit type stamt uit de 16e eeuw en is vermoedelijk een vernieuwing van de oude boog.

De vloer van de kelder is voorzien van een dikke laag cement. Verschillende buurkelders zijn recent uitgediept, waarbij een keiharde zware kleilaag uitgespit moest worden. Aan de kelder van nr. 293 is het niet meer te zien maar de vloer van andere kelders loopt vanaf de werf naar achteren omhoog.

Een aansluiting op de riolering is er pas in 1987 gekomen. Vóór die tijd betreffen verwijzingen naar een aansluiting op de riolering niets anders dan het ongezuiverd lozen op de Oudegracht. Na de renovatie van 1978-1983 werd het water geloosd via een beerput die vlak voor de kelder in de werf was gegraven.

Werven en werfkelders²

De werven, werfmuren en de daarop staande afsluitingen en trappen waren in particulier eigendom, maar werden door de eigenaren slecht onderhouden. In de vergadering van 21 juli 1949 besloot de Gemeenteraad om op vrijwillige basis de werfmuren van percelen aan de grachten om niet over te nemen. De hekken en allerhande bouwsels op de werven werden weggehaald.

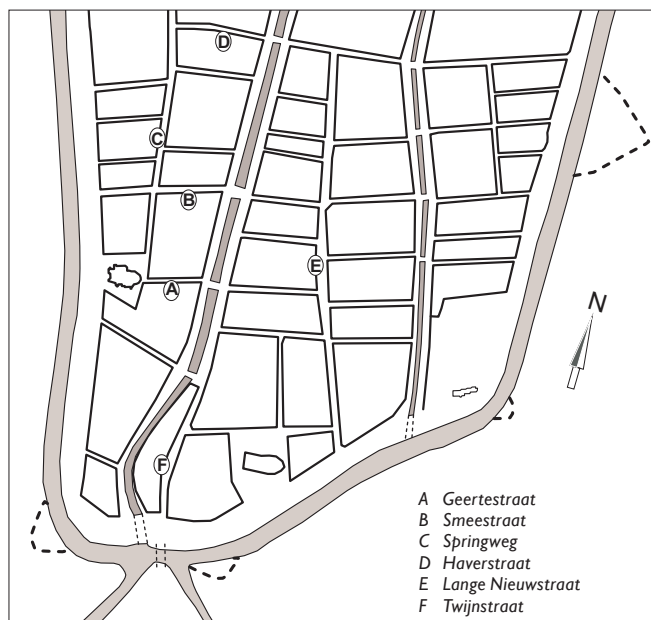
Op 27 april 1951 droeg de N.V. Handelsmaatschappij voorheen W. F. de Swart (op dat moment eigenaar van het pand) kosteloos aan de Gemeente Utrecht over de onder de werfmuur gelegen grond met de zich op die grond bevindende muur en de zich daarop bevindende afsluitingen, behorende bij de percelen Oude Gracht nummers 293 en 295 te Utrecht, kadastraal bekend gemeente Utrecht sectie C nummers 6064 en 6065, uitmakende dat gedeelte ter grootte van ongeveer vier centiaren van het perceel kadastraal bekend gemeente Utrecht sectie C nummer 6867. Voor het gebruik van de werfmuur door de eigenaar van de werfkelder werd een erfdienstbaarheid gevestigd.

overzicht van gebruikte huis- en kadastrumnummers

huisnummering Oudegracht			kadastrum nummers	
na 1917	1890-1917	1795-1890	1832	1984
293	125 Tolsteeg Zijde	B47	C2346	C7496
295	127 Tolsteeg Zijde	B48	C2345	C7497

De gemeente Utrecht zou voor het onderhoud en restauratie van de werfmuur zorgen. Herstel van gebroken ruiten, hang- en sluitwerk etc. zou door de gemeente worden uitgevoerd op kosten van de eigenaren van het perceel waar de werfmuur toe behoorde. De gemeente vroeg wel een jaarlijkse bijdrage voor het algemene onderhoud in de vorm van een grondrente van f9,- per strekkende meter. De lengte van de werfmuur voor de nrs. 293 + 295 bedroeg 9,83 m. Op een gegeven ogenblik wilde men af van die grondrente. De eigenaren mochten de jaarlijkse bijdrage afkopen. In 1975 kocht de directie van de firma De Swart de bijdrage voor beide panden samen af voor f2.211,76.

De kruin van de werfkelder ligt vlak onder de openbare weg. Er is daardoor weinig ruimte voor leidingen. De hoofdwaterleiding liep tot de restauratie van de werfkelders aan het eind van de 20ste eeuw zelfs door de werfkelder heen. De vraag kwam bij de huidige eigenaren op waar hun eigendom ophield en waar dat van de gemeente begon. Op de eerste kadastrale tekeningen van 1832 en op alle tekeningen die daarna gemaakt zijn, worden de werfkelders niet aangegeven. De straat voor de huizen heeft een eigen kadastraal nummer. Wat daaronder ligt is nummerloos. In de kadastrale beschrijvingen zijn wel kelders opgenomen, maar geen kluis of werfkelder, terwijl deze wel in de verkoopakten genoemd worden. Het kadaster te Utrecht gaf een (schriftelijke) opdracht om uit te zoeken waar de grens eigenlijk loopt, terug wegens gebrek aan bronnen. Het probleem is verder dat de huidige kaarten tweedimensionaal (2D) zijn. Naar verluidt wordt er gewerkt aan een ruimtelijke model (3D) om dit probleem op te lossen.

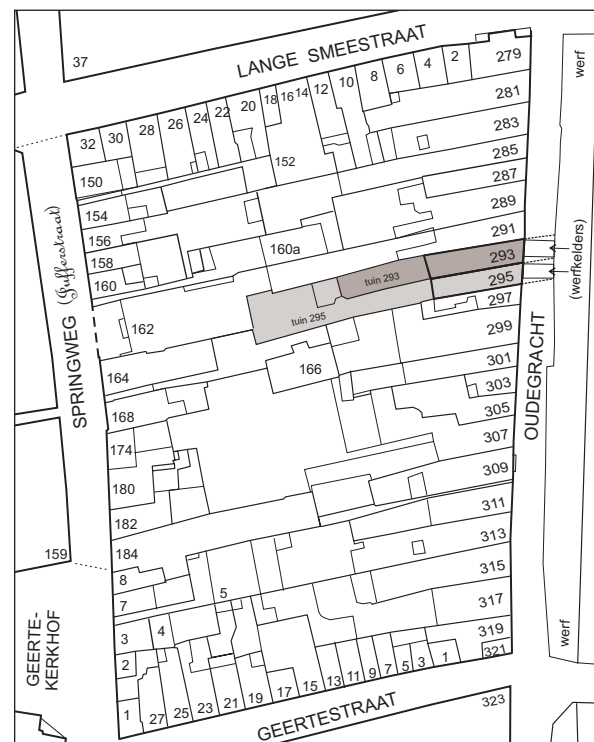
Percelering³

Het valt niet meteen op, maar bij nadere beschouwing van de kelder blijkt deze ter hoogte van de voorgevel een knik te maken. Dit verschijnsel geldt voor de Oudegracht tussen de nrs 245 en 341⁴. Ook lopen alle percelen aan weerszijden van dit stuk gracht gerend op de rooilijn.

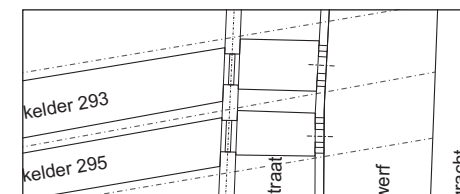
De percelering bestaat uit rechthoekige blokken die schuin door de Oudegracht doorsneden worden. We zouden ons voor kunnen stellen dat die percelen er eerst waren en door de doorsnijding van de gracht een gerende vorm kregen. De percelen zijn in de loop van de tijd geheel volgebouwd waardoor de huizen aan de voorzijde ook een gerende vorm kregen.

De werfkelders zijn aangelegd na het graven van de Oudegracht. Deze kelders staan loodrecht op de gracht. Hierdoor sluiten zij schuin aan op de huiskelders. Vandaar de knik.

Als de percelen niet op de gracht georiënteerd waren, is de volgende vraag waarop dan wel? Van Rooijen & Wynia veronderstelden in hun samenvatting van archeologische waarnemingen in de zuidelijke binnenstad, dat rond de tijd van de aanleg van de stadsbuiten-grachten (kort na 1122) een nieuwe percelering is aangebracht. Deze zou een oost-westoriëntatie gehad hebben i.v.m. de richting van de stroomrug die in de zuidelijke binnenstad is aangetroffen.

De wijze waarop de Oudegracht schuin door de perceel-indeling van de zuidelijke oude stad snijdt met als gevolg dat de rooilijn niet haaks ten opzichte van de perceelsgrenzen verloopt. De perceelsgrenzen lopen door tot aan de werfmuur en zijn van buitenaf goed te zien. De doorsnede van de huiskelders en werfkelders laat zien hoe de werfkelders binnen de perceelsgrenzen loodrecht staan op de gracht en dus een knik maken ten opzichte van het huis.

Kijkend op de topografische kaarten van de stad valt het op dat er een regelmatig patroon van grote blokken te zien is, waarin de Springweg en de Lange Nieuwstraat de noord-zuidassen vormen en de zijstraten oost-west lopen.

Historisch onderzoek

Voorgeschiedenis⁶

Er is naar het stadsdeel waarin het huis ligt, de Geertebuurt, vergeleken met de rest van de stad, weinig historisch onderzoek gedaan. Er lagen geen belangrijke kerken of kloosters. De bekendste gebouwen zijn de Geertekerk (1259), het Bartholomeusgasthuis (1367) en de (afgebroken) Smeetoren (1145). Na het verlenen van het stadsrecht in 1122 werd de stad omweld en van een buitengracht voorzien. Het zuidelijk deel van de stad bleef lange tijd onbebouwd. Omstreeks de tijd dat ons verhaal begint, zo rond 1550, was de huizenrij tussen de westzijde van de Smee- en Geerteburg geheel volgebouwd. De indeling van toen is er nog steeds. Alleen de huisjes in het steegje achter het Tinnegieterspoortje (gelegen tussen de nummers 309 en 311) zijn in de eerste helft van de 19de eeuw verdwenen en pas in de tweede helft van de 20ste eeuw weer opgebouwd.

Bronnen

Tenzij anders vermeld bevinden alle genoemde bronnen zich in het Utrechts Archief (HUA).

Voor de periode na de Franse tijd zijn voor informatie over de bewoners de gebruikelijke bronnen geraadpleegd: volkstellingen, bevolkingsregister, patentregister, adresboekjes van de stad Utrecht, verslagen over de toestand der gemeente, beeldbank van HUA. De eigenaren werden gevonden in de registers van het kadaster en in notariële akten.

Voor 1811 was het veel lastiger om bewoners op te sporen. Het toeval speelde hierbij een grote rol. De eigenaren daarentegen waren in de periode 1563-1811 relatief makkelijk terug te vinden. Voor de eigendomsovergangen zijn notariële akten (vanaf 1560 beschikbaar) en de registers op transporten en plechten (vanaf 1552 beschikbaar) geraadpleegd. De doopboeken beginnen in 1612, de trouwboeken in 1590 en de begraafboeken in 1623.

Veel verder terug dan 1550 zullen wij met deze bronnen niet komen. Er zijn geen kerkelijke bezittingen bekend. Wellicht kunnen wij verder terug door andere oudere bron-

nen te raadplegen, maar dat viel buiten het bestek van dit onderzoek.

De overdracht van onroerend goed en de vestiging en overdracht van plechten (hypotheeken) moesten gebeuren ten overstaan van het gerecht van de plaats waar het onroerend goed lag. De transactie was pas geldig als dit gedaan was. Daarom is de transportakte meestal van later datum dan de datum waarop men tot overeenstemming kwam.

De notariële akten uit de periode 1663-1783 zijn deels gedigitaliseerd en in het bestand NOTARIS van de website van HUA te raadplegen.

Bij de datering van de akten is geen rekening gehouden met de kalenderhervorming die in 1582 in Holland was doorgevoerd, maar pas in 1700 in Utrecht. Hierdoor was het tussen 1582 en 1700 in Holland tien dagen later dan in Utrecht. In deze publicatie zijn de data aangehouden die op de akten vermeld staan.

Opmerkingen over de algemene geschiedenis van de stad Utrecht zijn ontleend aan het boek van De Bruin e.a. uit 1999. Voor de bouwhistorie is gebruik gemaakt van de boeken van Dolfin en van Haslinghuis⁵.

De meeste eigenaren en bewoners zijn geboren, getogen en overleden in de stad Utrecht. In Utrecht is de overlijdensdatum voor 1811 meestal niet precies bekend. In de periode 1623-1811 werden registers van overledenen bijgehouden die wekelijks en per kerk bij de momboirkamer (= weeskamer) werden aangebracht. De data betreffen in de 17de eeuw de aangiftedatum; later staat er ook wel een datum van overlijden of begraven bij zonder dat duidelijk is welk van de twee het betreft. In notariële akten zijn wel de correcte data vermeld.

Adressen in de stad Utrecht en beroepen vóór 1800 werden gehaald uit de klappers op de DTB-registers en notariële akten.

In enkele noten is de huidige (2007) koopkracht van bedragen die in oude akten werden genoemd, berekend met de calculator die te vinden is op de website www.iigs.nl.

De notariële akten zijn een belangrijke bron van informatie. Sommige eigenaren lieten in die akten een duidelijker spoor achter dan anderen. Een kijkje in het huis was mogelijk als er na een overlijden een boedelbeschrijving gemaakt was.

Van de één was meer te achterhalen dan van de ander, zodat door gebrek aan bronnen sommige eigenaren onderbelicht blijven.

Uit bouwhistorisch onderzoek is van de woonhuizen rondom De IJseren Hoet aan de Oudegracht is wel iets bekend. Het huis Groot Leeuwenberch op nr. 307 is een stadskasteel dat dateert uit het tweede kwart van de 14de eeuw. Bij fragmentarisch bouwhistorisch onderzoek op nr. 315 werd vastgesteld dat het hier een van oorsprong groot stenen huis betreft uit de 14de eeuw, waarvan de zijmuren nog grotendeels intact zijn. Ook bij de nummers 14-16 en 26-28 in de Geertestraat blijken bebouwingssporen uit de 14de eeuw aanwezig te zijn.

In SteenGoed zijn beschreven nr. 279 (De Rooster) en 319/321 (Grijsesteijn), beiden eigendom van het UMF en nr. 333 (De Hollandsche Daalder).

Spijcker (eigenaren vóór 1563-1622)⁷

De geschreven geschiedenis van het huis begint in 1563 met de verkoop van het buurhuis aan de zuidzijde (nu nr. 295). Adriaen Adriaensz., getrouwd met Peternelle, verkocht in 1563 het buurhuis aan Dirck Jacobsz die Leeuw. Uit de transportakte blijkt dat Adriaen Adriaensz. ook eigenaar was van het huidige nr. 293. Er werd namelijk een regeling getroffen om de goot tussen beide huizen te onderhouden, en wel ieder voor de helft van de kosten. Verder was er een poort in de omheining die eveneens gezamenlijk onderhouden moest worden. Beide huizen waren hierna nog twee maal in handen van één eigenaar.

Het volgende bericht over het huis stamt uit 1564. Het buurhuis aan de noordzijde (nu nr. 291) werd in dat jaar door Steven van Weede en Hubert van Langeraeck verkocht aan Jacob Jansz. De eigenaar van de belending zuidwest voor was Adriaen Adriaensz Spijckerboer.

Adriaen Adriaensz. Spijcker, getrouwd met Sophia Henricxdr., kocht in 1579 van Lubbert van Cleeff een huis en hofstede gelegen aan de oostzijde van de Jufferstraat bij de Geertekerk⁸. Hierbij hoorde ook een kleiner huisje. Het perceel liep van de straat tot achter aan het erf van Adriaen Adriaensz. Over het perceel liep een poortweg van de Jufferstraat tot aan de afscheiding tussen beide erven. Door een opening in de omheining te maken hadden de bewoners van het grachtenhuis een vrije uitgang in de Jufferstraat. Toen zijn zoon, eveneens Adriaen Adriaensz. Spijcker geheten, zijn bezit in de Jufferstraat in 1618 verkocht aan Jan van de Voort, moest de deur in die scheidingsmuur worden dichtgemetseld. De muur zelf moest ten eeuwigden dage door beide partijen en hun nakomelingen worden onderhouden. De poortweg verviel als uitgang naar de Jufferstraat voor de bewoners van het huis aan de gracht. De panden aan de Jufferstraat werden ingericht als kerkgebouw voor de doopsgezinden. Zij vertrokken in 1774. De joodse gemeente vestigde er in 1792 een synagoge.

De transportakte van een plecht gedateerd op 7 oktober 1588, is de oudste bekende akte, die geheel gewijd was aan het huis. Adria-

aen Adriaensz. Spijcker de Jonge, stadsburger en getrouwd met Sophia Henricxdochter leende 400 caroluskeijersgulden tegen 6,25 % van Thoemas Fredericxz. van Breen en gaf het huis *genaempt den ijseren hoet die hij tegenwoordich selffs bewoont*, in onderpand. Het huis werd omschreven als *staende ende gelegen aen de westzijde der Oude Graffte, tusschen Sinte Geerte ende die Smebruggen, streckende uut der stadtgrachte met een hoff ende erff tot achter aen eenen huijsen hem Adriaen Spijcker mede toebehorende en nu ter huijre gaet*. Beleningen waren de snijder Jacob Dircksz. zuidwaarts boven, en de kinderen van Jacob Jansz. noordwaarts beneden. Adriaen Spijcker verklaarde dat er geen andere last op het huis rustte dan een plecht van f200 tegen 5,5 %.

Dit is de eerste maal dat de huisnaam De IJseren Hoet voorkomt in de akten. Deze datum is daarom aangebracht op de gevelsteen die in 1989 in de voorgevel is geplaatst. De naam werd verder genoemd in de akten van 1618, 1621 en 1622. In transporten van plechten, waarin gerefereerd werd aan een akte van 1618, waarin het huis De IJseren Hoet heet, werd het onderpand als volgt beschreven: *seec-kere huijsinge ende hoffsteede genaempt de stormhoet* (1626), *daer die ijseren hoet uithangt* (1637) en *alwaer de stormhoet uijtsteect* (1663). De naam is verder nooit meer aangetroffen totdat in 1989 de gevelsteen De IJseren Hoet is ingemetseld in de voorgevel.

In 1600 leende Adriaen Adriaensz. Spijcker, getrouwd met Sophia Henricxdr., f500 tegen 6,25 % en gaf het huis in onderpand. Op het grachtenhuis rustte al een plecht van f100 tegen 5,5 %. In de transportakte stond ook dat hij in de Jufferstraat twee huizen annex het huis aan de gracht bezat die niet bezwaard waren met een plecht. Deze huizen kwamen hierboven al ter sprake.

Adriaen Spijcker, burger wonend te Utrecht, verkreeg op 9 november 1605 octrooi om een testament te maken. Dit testament kan niet opgezocht worden daar de akten van de betreffende notaris Lodewijk van Leeuwen pas vanaf 1609 bewaard zijn. Dat is jammer, omdat de afwikkeling van de nalatenschap en de overdracht van het eigendom van De IJseren Hoet moeilijk te begrijpen zijn zonder dit testament.

Adriaen Spijcker moet tussen 9 november 1605 en 14 augustus 1607 overleden zijn. Op de laatste datum werd Sophia n.l. in een notariële akte weduwe van Adriaen Adriaensz Spijcker genoemd. Daar de begraafboeken beginnen bij 1623 valt de precieze datum van zijn overlijden niet te achterhalen.

Uit geen van de onderzochte akten blijkt wat het beroep van de eerste generaties Spijcker was. In de ledenlijst van de gilden uit 1569 is geen Adriaen Adriaensz (Spijcker) aangetroffen.

Op de Oudegracht tussen de Geerteburg en de Smebrug was tussen 1530-1556 een groot aantal kistenmakers gevestigd. De Adriaen Adriaensz. die eigenaar was van het perceel aan de Oudegracht dat tegenwoordig het nummer 311 heeft, was volgens transportak-

ten in 1556 kistenmaker en in 1565 houtkoper. In beleningen van dit huis heet hij ook wel Adriaen Adriaensz. Spijcker (b.v. 18 augustus 1568). Er woonden rond 1600 wel meer personen met de naam Spijcker op dit deel van de gracht, maar de familierelaties konden niet ontrafeld worden.

Fychen (= Sophia) Hendricks weduwe van Adriaen Spijcker, trouwde op 16 augustus 1608 met Ernst Willemsz. Pauw. Beiden woonden op dat moment bij de Smebrug te Utrecht. Sophia is dus na het overlijden van haar eerste echtgenoot in het huis blijven wonen.

Er zijn geen transportakten gevonden waaruit blijkt op wie de eigendom van De IJseren Hoet en de twee huizen in de Jufferstraat is overgegaan na het overlijden van Adriaen Spijcker.

Uit transportaktes van plechten uit 1618 valt op te maken, dat de boedel niet metéén gescheiden is. In 1614 en 1619 werd als belending van het noordelijke buurhuis de erven Adriaen Spijcker genoemd. In 1621 was dat Adriaen Spijcker. De belending van het zuidelijke buurhuis was in 1612 Ernst Willemsz. Pauw en even later de weduwe Adriaen Adriaensz. Spijcker huisvrouw van Ernst Willemsz. Nu zijn de vermeldingen van de eigenaren van de beleningen niet helemaal betrouwbaar, maar zij geven een aanwijzing. In ieder geval was de zoon van Sophia, ook Adriaen Adriaensz. Spijcker geheten en in 1617 getrouwd met Hendrickgen Thonisdr. Foreest, in 1618 de verkoper van de huizen in de Jufferstraat en trof hij als eigenaar van De IJseren Hoet een financiële regeling om zijn broers en zusters uit te kopen en zijn moeder een lijfrente te bezorgen. Hij woonde in 1618 in Amsterdam en was wijnkoper. In 1621 leende Adriaen Adriaensz. Spijcker voor de laatste maal geld met De IJseren Hoet als onderpand.

In 1622 verkocht hij aan Sijmon Hermensz. van Bellicum *antijcdraijer* en burger van de stad Utrecht: *eene alinge huijsse, erff ende hoffsteede genaempt den IJseren Hoet soo deselve met alle hare toebehoorten ende 't geene daer inne aert ende nagelvast is staende ende gelegen is binnen deser Stadt Utrecht aen de westzijde der oude grafte tusschen de St Geertruijden ende Smebruggen strecken voor metten werff ende cluijs utter stadts grafte tot achter aen de heijnmuir van de hoff alwaer begint het erve van de huijsinge van Jan van de Voort cum suis, daer Wijer Bartholomeusz. aen de suijtsijde ende Jan Jacobsz. Bor aen de noortsijde naest gelegen sijn*. Dit is de oudst bekende verkoopakte van het huis.

Van Bellecum (eigenaren 1622-1671)⁹

Sijmon Hermensz. van Bellecum (†1646) was getrouwd met Aertgen Aert Borrendochter (†1653). Toen Sijmon overleed waren er drie volwassen kinderen: Harman (†1665), Willempgen (†1665) en Nellickgen (†1656). Sijmon en Harman waren (antijc)draijer. Een *antijcdraijer* was iemand die houten voorwerpen zoals stoelpoten draaide, en vandaar meubelmaker.

In de periode dat de familie van Bellecum eigenaar was, profiteerde ook Utrecht van de Gouden Eeuw. De aanwezigheid van instellin-

Tot in de 14de eeuw waren de meeste huizen in de stad van hout. Vanwege grote stadsbranden moedigde het stadsbestuur het bouwen in baksteen aan. Tijdens de 14de en 15de eeuw is de bebouwing van Utrecht, vooral langs de hoofdstraten grotendeels versteend, waarbij eerst de zijmuren werden aangepakt en pas later de achter- en de voorgevel.

Zoals bij de rondgang door het huis al geconstateerd werd, kunnen delen van de noordelijke zijmuur ter hoogte van de eerste etage gedateerd worden op eind 14de of begin 15de eeuw. De familie Spijcker zal zeker in een huis met stenen zijmuren gewoond hebben.

gen als de Staten, het Hof en de Munt en het goederenbeheer van de kapittels zorgde voor de aanwezigheid van een uitgebreide stedelijke elite, die opdrachtgever kon zijn voor kunst en kunstnijverheid. Hier vonden ook de draaiers een goed bestaan. De kinderen Van Bellecum trouwden met echtgenoten uit deze luxe kunstnijverheidskringen: Harman trouwde 27 juni 1630 met Ida Vermeer, die geparenteerd was aan de beeldhouwersfamilie De Nole, en Nellickgen trouwde in 1624 met de goudsmid Harmen Jacobsz. van Velthuisen. Na zijn overlijden trouwde zij in 1628 met de uit Amsterdam afkomstige goudsmid Abraham van der Voort. Sijmon verdiende goed en belegde zijn geld door het verstrekken van hypotheeken. Sijmon en Aertgen woonden aan de Donkere Gaard. Het huis aan de Oudegracht dat zij in 1622 gekocht hadden, verhuurden zij.

Het is erg lastig om huurders te achterhalen in de periode dat er nog geen bevolkingsregister bestond. Zonder wat geluk gaat het niet. In januari 2003 stond er iemand aandachtig naar de gevelsteen van de IJseren Hoet te kijken. Desgevraagd vertelde hij ds. M. den Dekker uit Dordrecht te zijn. Zijn onderzoek naar het voorgeslacht van zijn moeder (Van Sinderen) voerde hem naar Utrecht en De IJseren Hoet. Hij gunde de schrijfster een blik in zijn familieboek. Daaruit bleek dat in 1635 te Utrecht Isaak Janssoon van Sinderen, *jong gesel*, wonend aan de Smebrug in De Stormhoet, belijdenis had gedaan. In 1640 ging hij in Amsterdam in ondertrouw. Als zijn beroep werd passementmaker genoteerd. In het lidmatenregister trof Den Dekker nog een ander familielid, Abraham van Sinden, aan die in 1639 belijdenis had gedaan. Hij woonde bij de Smebrug aan de Oudegracht. Den Dekker veronderstelde dat deze Abraham ook in De IJseren Hoet gewoond zou hebben. In datzelfde jaar vertrok Abraham naar Heusden om te trouwen met Lijsbet Gerrits.

Toen zoon Harman in 1630 trouwde woonde hij bij de Smebrug. Uit latere akten blijkt dat hij tot zijn dood in De IJseren Hoet heeft gewoond. Het huis kreeg hij in eigendom bij de boedelscheiding in 1647 na het overlijden van zijn vader. Ieder van de drie kinderen had recht op f2.258:5:8. Aan dat bedrag had Harman niet genoeg, want alleen al voor het gereedschap van zijn vader moest hij f2.400 aan de boedel overdragen. Daarbij kwamen nog uitstaande schulden aan zijn ouders. In de periode 1647-1663 nam hij zes plechten op het huis.

Over het huis is, in de periode dat Van Bellecum eigenaar was, niet veel bekend. In de plechten stond geen andere beschrijving dan *huisinge en erve*. Alleen de plecht van 1663 gaf een extra bijzonderheid: *huisinge, hoff ende erve van voren tot agteren tegenwoordig in twee gesepareert, staende ende gelegen binnen deser Stadt Utrecht (...) alwaer de stormhoet uijtsteect*.

In geen enkele andere akte komt deze tweedeling voor. Het is niet duidelijk wat bedoeld werd.

Dit is bovendien de laatste maal dat de huisnaam in een akte werd gevonden. Uit de beschrijvingen van de belendingen blijkt dat er

achter het huis een hof of onbebouwde ruimte was. Het woord 'tuin' valt in deze tijd nog niet. Deze hof grensde direct aan de hof van De Olyphant (nu nr. 299).

De perceelsgrenzen in de directe omgeving die in deze periode ontstaan zijn, bleven eeuwen op dezelfde plek tot in de tweede helft van de 20ste eeuw.

Na het overlijden van Harman Sijmonsz. van Bellecum in 1665 werd zijn echtgenote Ida Vermeer eigenaresse. Voor zover na valt te gaan kreeg het echtpaar één zoon die jong overleed. Het huis werd in 1671 per decreet verkocht aan de metselaar Johannes van Milhuijsen.

Ida Vermeer was via haar moeder Elisabeth Colijnsdochter de Nole een kleindochter van Jacob Colijns de Nole en een achterkleindochter van Colijn de Nole.

Colijn de Nole¹⁰ vestigde zich omstreeks 1530 vanuit Kamerijk als steenhouwer in Utrecht. Hij legde zich toe op decoratief beeldhouwwerk. De schouw die hij in het raadhuis van Kampen maakte wordt beschouwd als één van de mijlpalen in de Nederlandse Renaissance-ornamentkunst. De werkplaats van Colijn werd na zijn dood te Utrecht voortgezet door zijn zoon Jacob de Nole en later door diens zoon Willem de Nole, een broer van Elisabeth. Willem trouwde in 1594 met Maria Moreelse, een zuster van Paulus, telg uit de vooraanstaande Utrechtse familie. Ook de andere broers, Johannes en Robrecht, waren beeldhouwer.

Ida werd in 1592 te Rotterdam geboren uit het tweede huwelijk van haar moeder met Dirck Dircksz. Vermeer, gemeenlandstimmerman van het Hoogheemraadschap Schieland. Na zijn overlijden in 1597 te Rotterdam, hertrouwde Elisabeth in 1603 in Utrecht met mr Sijmon Willemsz. Witvelt die o.a. conrector van de St. Hieronymusschool was. Witvelt nam de zorg voor de vijf kinderen Vermeer op zich. Toen Ida in 1630 trouwde woonde zij in de *Wintsche steegh* (tegenwoordig Herenstraat).

Met Ida liep het niet goed af. Op 30 december 1672 werd aangifte gedaan van het overlijden van Ida Vermeer weduwe van Bellecum. Zij had geen kinderen of goederen en werd gratis begraven in de Buurkerk. En dat terwijl haar man in 1665 nog door 12 dragers begraven was en vaste goederen had. Waarschijnlijk kreeg zij financiële problemen en moest het huis daarom 20 juni 1671 onvrijwillig per decreet geveild worden.

Van Milhuijsen (eigenaar 1671-1680)¹¹

Johannes Gerritsz. van Milhuijsen trouwde op 5 mei 1666 voor het gerecht met Cornelia Schroef. Hij was meester-metselaar (d.w.z. aannemer) en handelde actief in huizen, gezien het grote aantal transporten in de registers. Waarschijnlijk verbouwde hij de huizen en verkocht ze daarna weer door. Zijn vader Gerrit Claesz. en zijn grootvader Claes Jansz. waren ook metselaar. Johannes en Cornelia woonden aan de Lijnmarkt.

Hij kocht het huis bij decreet van 20 juni 1671. Er is niet bekend hoe het huis er bij de verkoop uit zag omdat alleen de index op

Het was een moeilijke tijd zodat de verbouwing niet erg snel gegaan zal zijn: 1672 was het Rampjaar. Het Franse leger van Lodewijk XIV trok de stad in en bleef twee jaar. Vervolgens werd de stad Utrecht 22 juli 1674¹² tussen zeven en half acht 's avonds getroffen door een schrikkelijk tempeest en in de tijd van een klein half uur is de gansche Stadt als tot een puyn-hoop geraakt, zo dat de desolaatheit desselven met geene penne is te beschrijven¹³. Behalve het bekende instorten van het middenschip van de Dom raakten ook woonhuizen beschadigd, gevels stortten in, zijmuuren werden beschadigd, afgewaaide leien en pannen veroorzaakten grote puinhopen in de straten. Een ander verslag vermeldde dat er nog geen vijftig huizen vrij gebleven waren van schade. Het is niet bekend of De IJseren Hoet ook getroffen is.

de decreten bewaard is gebleven en de decreten zelf verloren zijn gegaan. Van Milhuijsen ging het huis verbouwen en nam daarom kort daarop een lening. In de transportakte van de plecht stond het volgende:

seeckere huijsinge, erve ende grond, staende ende gelegen aen de westzijde van de Oudegracht tusschen de Geerttruijde ende de Smeeburgen (...) ende so als 't selve bij de comparant op den twintichsten junij deses jaers 16 een en seventich bij decreet van den Edele gerechte der stad Utrecht gecoft ende geleverd sijnde afgebrooken ende hertimmerd is, mitsgaders voltimmerd worden sal ende dat deselve huijsinge, erve ende grondt is vrij ende met geen legael hypotheecq off diergelijcke belast, alsoo de materialen tot de hertimmeringe geemploijeert bij de comparant voldaan sijn ende te vordern met dese genegotieerde penningen voldaan sullen worden.

Cornelia Schroef, echtgenote van Johannes van Milhuijsen, verkocht in 1680 het huis met drie kamers op het erf aan de wijnkoper Pontiaan van Wijck, burger te Utrecht.

Van Wijck (eigenaar 1680-1691)¹⁴

Er is weinig bekend over de wijnkoper Pontiaan van Wijck. Hij was de zoon van Johannes van Wijck en Cornelia Lobi. Hij woonde met zijn tweede vrouw Aletta van Schalkwijk (†1690) in de Potterstraat. Later woonden zij op de Hooze Kluijs. Aletta bezat onroerend goed in de heerlijkheid de Marsch (bij Rhenen).

Op 10 februari 1691 verkocht Van Wijck het huis, dat aan de zijkant een poortje had, aan de apotheker Arnoldus van Aken. Deze wilde het gekochte geleverd krijgen bij willig decreet van het gerecht. Een onroerend goed bij willig decreet kopen betekende dat de koper er niet helemaal zeker van was dat er geen andere rechthebbenden waren. In de akte werd dit wantrouwen niet toegelicht.

Op 19 mei 1691 waren er geen protesten tegen de verkoop binnen gekomen, waarmee deze procedure afgehandeld was en Van Aken definitief eigenaar was geworden.

Voor de periode dat de procedure in gang was, werd een regeling getroffen voor het innen van de huren van huis en kamers. Waarmee dus zeker is dat Van Wijck het huis als belegging had gekocht. Er zijn geen bronnen waaruit opgemaakt kan worden wie het huis in deze tijd bewoonden.

Van Aken (eigenaar 1691-1736)¹⁵

Arnoldus van Aken werd omstreeks 1653 geboren als zoon van Roeland van Aken (†1698) en zijn eerste vrouw, de Amsterdamse Elisabeth van Eijkelsbeeck (†1668). Hij trouwde op 7 maart 1680 te Utrecht met Sophia Martini, een dochter van de predikant Nicolaus Martini. In deze periode bezat de familie Van Aken enige huizen aan de Oudegracht tussen de Sme- en Geertebrug. Waarschijnlijk woonde het echtpaar in het huis dat nu het nummer 315 heeft alvorens in 1691 hun nieuwe aankoop te betrekken. Er werden zeven kinderen geboren, waarvan twee niet ouder dan een half jaar werden. Er waren de ongehuwd gebleven dochters Elisabeth

(1681-1733), Cornelia (1688-1713) en een zoon Pieter, geboren in 1686. Pieter werd in 1714 beroepen als predikant te Kaap de Goede Hoop, alwaar hij voor 1728 overleden is. De dochters Clasina (*1682) en Geerttruijda Roelanda (*1694) overleefden beide ouders en erfden in 1735 het huis.

In 1715 lieten Arnoldus en Sophia prelegaten vastleggen voor hun drie nog in leven zijnde dochters. Zij konden ieder rekenen op f2.500, een bed, een hoofdpeluw, 2 hoofdkussens, 2 dekens, 2 paar linnen slaaplakens, 4 slopen, al hun lijfkleren van linnen en wol en 1,5 dozijn servetten. Elisabeth kreeg bovendien een *notenbomen* houten kabinet. Nadat Sophia in 1716 overleden was liet Arnoldus een jaar later vastleggen dat de drie dochters het volgende uit de nalatenschap zouden krijgen: de hele inboedel, lijfsieraden, ongemunt of niet gangbaar goud, alle boeken, zowel gedrukt als met de pen geschreven, het hanghorloge, al het porcelein en verder aardewerk, kasten, kabinetten, koper- en ijzerwerk, schilderijen, bedden met alles hiertoe behorend en wat er verder nog was.

Geerttruijda trouwde 18 januari 1724 in de Buurkerk met Wijnandus van der Wel in aanwezigheid van de wederzijdse ouders. Zij kreeg bij het huwelijk van haar vader f2.000 en hij van zijn moeder f2.500. Het huwelijk liep snel op de klippen en Geerttruijda trok in bij haar vader. Zonder slag of stoot ging dat niet. Op 3 december 1726 werd er een akte opgemaakt waaruit bleek dat Geerttruijda met toestemming van het Gerecht van haar echtgenoot gescheiden was van tafel en bed. Zij was door de ongeregelde levenswandel van haar gewezen man geruïneerd in haar goed en haar goede naam. Zij was zeer slecht behandeld en had haar toevlucht genomen tot haar vader.

Op voorwaarde dat zij zich onderwierp aan zijn gezag en elk contact met haar gewezen echtgenoot vermeed, wilde haar vader haar wederom in genade aannemen. Hij ging haar financiën beheren, maar liet tevens vastleggen dat hij niet aansprakelijk zou zijn voor haar schulden. Hij trouwde haar niet helemaal want in 1728 liet hij weer een testament opmaken. Geerttruijd zou niets krijgen als zij weer met haar man Wijnand van der Wel ging samenleven als man en vrouw. In 1734 waren er nog twee dochters in leven: Clasina en Geerttruijda. Ook uit het toen opgemaakte testament blijkt dat het niet echt gezellig was aan de Oudegracht. Arnoldus (ziekelijk en hardhorend) benoemde twee neven tot executeurs van zijn nalatenschap met de opdracht onenigheid over de erfenis tussen zijn dochters te voorkomen en zo de *opregte liefde tusschen zijne twee dogters te bewaren en het overige hunner dagen tot beijder genoegen door te brengen*. Een maand voor zijn overlijden eind 1735 was hij iets milder in zijn laatste testament. De executeurs waren er uit verdwenen. Iedere dochter kreeg de helft van de nalatenschap. Hij wilde dat zij bij elkaar bleven wonen, maar als zij toch uit elkaar gingen, zou Clasina meer erven, daar Geerttruijd evenals zijn overleden zoon Pieter, bij hun huwelijk al hun moeders erfdeel gekregen hadden.

De dames verkochten een paar maanden na zijn dood het huis, waar vanouds drie kamers bij hoorden die nu echter bij het huis getrokken waren, aan Margareta Constantia Ruland.

Kennelijk had Arnoldus het huis weer verbouwd en de drie kamers vervangen door een aanbouw. Deze drie kamers werden nog 50 jaar lang in alle akten genoemd. Over het huis is verder nog bekend dat Arnoldus op 4 augustus 1713 een overeenkomst had gesloten over het onderhoud van een gemeenschappelijke zakput met zijn zuidelijke buurvrouw Sibilla de Cruijder, weduwe van de heer De Munnick (nu nr. 295). Deze lag weliswaar op het erf van Arnoldus, maar van oudsher werd deze door de burens gebruikt en schoongemaakt. Hij kwam ook aanzetten met twee getuigen die dat konden bevestigen. Hij had nu een ander riool aangelegd en stond de zakput af aan de buurvrouw.

Opvallend is dat in geen der testamenten iets stond over ander onroerend goed, zoals de acht morgen weiland die hij in Hoograven bezat en de apotheek.

Apotheker

Arnoldus van Aken verdiende aanvankelijk net zoals zijn vader Roeland en zijn broers Pieter en Johannes de kost in de houthandel. Roeland kreeg 11 maart 1661 toestemming van de vroedschap om een saegmolen aan de Vaartsen Rhijn te stellen. Hij werd 11 maart

1671 Raad in de vroedschap en schep van Utrecht. Hij kwam in 1686 met zoon Pieter een uitbreiding van Pieters aandeel overeen in het koopmanschap in hout en een zaagmolen buiten de Tolsteegpoort. Zij maakten hierbij een uitvoerige inventaris en waardering op van de houtvoorraden. Een paar dagen later trof Roeland met Pieter een regeling over een hof en speelhuis gelegen buiten de Tolsteegpoort bij de zaagmolen.

Op 17 januari 1687 lieten Arnoldus en zijn broer Pieter hun al enige jaren bestaande compagnie van koopmanschap in wagenschot en klaphout ontbinden. Zij inventariseerden en waardeerden de voorraden en troffen een regeling om materialen en financiën te verdelen.

Vanaf deze datum gaf Arnoldus als beroep voornamelijk apotheker¹⁶ op en nog maar een enkele maal houthandelaar. Hij

werd 25 januari 1687 zelfs voor twee jaar samen met Willem Huetinck door schout en schepenen benoemd tot deken van het apothekersgilde. Hij moet daar een of andere opleiding voor gevolgd hebben want apotheker werd men niet zomaar. De benoeming van Arnoldus van Aken tot apotheker is niet terug gevonden in de vroedschapresoluties¹⁷. Het Centraal Museum te Utrecht bezit een wapenbord van het apothekersgilde met de namen en de wapens van deken en busmeesters vanaf 1669. Ook het wapen van Arnoldus van Aken staat hier op en wel bovenaan de meest rechtse rij.

Van Aken was een van de vier stadsapothekers die vanaf 1660 de armen bedienden. Ieder had een eigen kwartier waarin hij medicijnen leverde aan de armen. In de notulen was een lijst opgenomen van stoffen en medicijnen met de vergoedingen daarvoor. Hun rekeningen werden vier maal per jaar gecontroleerd. De bedragen die zij declareerden stonden in de notulen. In 1715 werd het probleem gesignaleerd dat stadsapothekers medicamenten leverden aan armen die niet in hun kwartier woonden. De rekeningen hiervoor werden niet gehonoreerd. In 1721 werden de apothekers door de vroedschap gelast zich te voorzien van de nodige medicamenten tegen de pestziekte. Van Aken werd geen enkele maal genoemd bij de malversaties. Zijn laatste declaratie dateerde van 24 januari 1736 en zal door de nabestaanden ingeleverd zijn. Hij werkte dus door tot het eind van zijn leven. Hij moet toen in de tachtig geweest zijn.

Er zijn geen bronnen gevonden waarin zijn winkel genoemd werd. Ook in de testamenten werd er geen melding van gemaakt. Gezien de samenstelling van de lijstjes met prelegaten voor zijn dochters, lijkt het niet waarschijnlijk dat de winkel in het huis aan de Oudegracht gevestigd was.

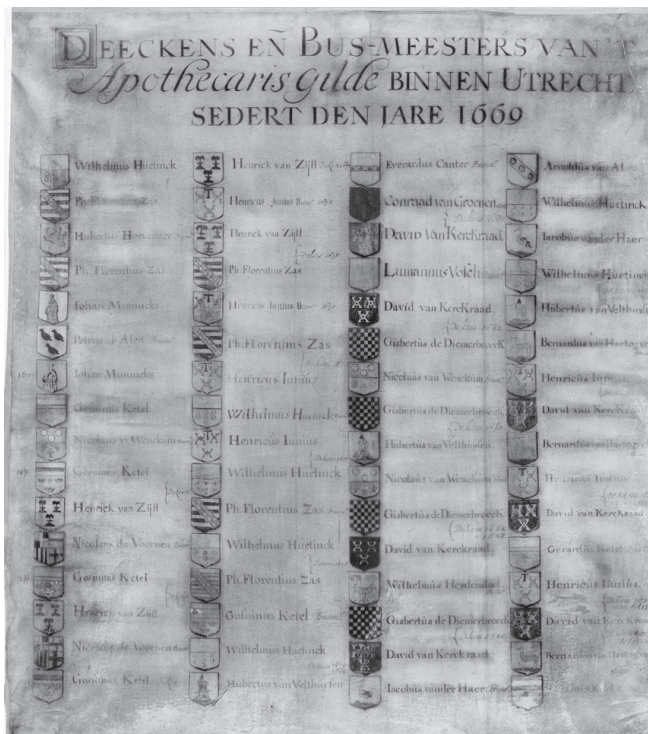
Bouwhistorie 1671-1736

In deze periode is het een en ander aan het huis vertimmerd. In de tijd dat Ida Vermeer eigenaresse was (1665-1671) is het *afgebrooken ende hertimmerd*. Vervolgens is het huis per decreet verkocht met de mededeling in het register van decreten *mitsgaders voltimmerd worden sal*¹⁸. Helaas is het boek met decreten niet bewaard gebleven, zodat onbekend blijft wat er aan de hand was. Aan Van Milhuijsen de taak om de verbouwing af te maken. Was Ida Vermeer aan de verbouwing begonnen en liep dat mis? Waarom zou zij aan het verbouwen zijn geslagen?

In het Jaarboek Oud Utrecht van 1972 staat een beschouwing over de verstening van de huizen in de stad Utrecht in de 17de eeuw. Hieruit wordt het volgende overgenomen. In 1610 werd het eerste regelrechte verbod op het maken en onderhouden van houten gevels uitgevaardigd. Men probeerde daar onderuit te komen zodat het in 1636 en 1643 nodig was ook het herstellen en verven van de houten gevels te verbieden. Na 1663 mochten houten gevels alleen met toestemming nog enige tijd blijven staan, mits er geen onderhoud werd uitgevoerd. Deze verordening moest in 1687 en 1718 worden herhaald. Niet bebouwen mocht ook niet. Er werden her-

In 1643 werd bepaald dat een apothekerswinkel niet zonder toestemming van de vroedschap opgezet mocht worden. De stadsdoctoren moesten jaarlijks de winkels onderzoeken. In Utrecht bestond een college van doctoren dat toezicht hield op apothekers, chirurgijns en vroedvrouwen. Na de instelling van het apothekersgilde op 14 juli 1655 werden de apothekersexamens afgenomen door de oudste deken in tegenwoordigheid van de stadsdoctoren. Vanaf 1706 staan in de notulen van het Collegium Medico-Pharmaceuticum verslagen over de examens. In de notulen werd ook opgenomen wie slechte of te dure medicijnen afleverden.

Wapenbord van het apothekersgilde met namen en wapens van deken en busmeesters vanaf 1669.

haaldelijk regels uitgevaardigd dat lege erven binnen een bepaalde tijd (1 of 2 jaar) bebouwd moesten zijn, daar zij anders ten behoeve van de stad verkocht zouden worden.

Zoals al eerder verteld waren de zijmuren (of delen daarvan) al ruim een eeuw eerder versteend. Wellicht is Ida Vermeer begonnen de houten gevels te vervangen door stenen gevels en heeft zij het werk niet kunnen afmaken. Vervolgens heeft de stad het huis geveild.

Hoe zal het huis er na de verbouwing uitgezien hebben?

Waarschijnlijk heeft Van Milhuijsen het huis voorzien van een nieuwe voorgevel met een lijst. Hierbij is het huis verhoogd met een verdieping en voorzien van een klein dwarsdak aan de voorzijde. Aan de achterzijde zal een tuitgevel aangebracht zijn.

Haslinghuis beschrijft de lijstgevel als volgt: gevel die wordt beëindigd door een over de gehele breedte doorgaande kroonlijst. Bij diepe huizen is de lijstgevel veelal ontstaan door afknotting van de topgevel en wordt, wanneer de voorgoot hoger ligt dan de zijgoten, het voorste dakschild dikwijls uitgebreid tot een dwarskap voor het hoofddak. De buurhuizen kregen veel later een lijstgevel. Op de bekende afbeelding uit 1787 waarop de begrafenisstoeit van C. G. Visscher de Smeebrug passeert, is te zien dat de buurhuizen toen nog steeds een klok- of halsgevel hadden¹⁹.

Volgens de verkoopakte van 1680 bouwde Van Milhuijsen er ook nog drie kamers aan. Hoe was de toegang tot die kamers? Dat is af te leiden uit een hypotheekakte van 1687. Het onderpand wordt dan aldus omschreven: (...) met de drie kamers staende op 't erf van deselve huysinge ter zijden met een poortgen uijtgaende. Er was dus een gangetje dat toegang gaf tot de kamers.

Er is nog de mogelijkheid dat Arnoldus van Aken de lijstgevel heeft laten bouwen. Uit de verkoopakte van 1736 blijkt dat hij het huis heeft verbouwd: de drie kamers die vanouds op het erf stonden waren nu bij het huis getrokken.

Vanaf deze tijd tot de 20ste eeuw zijn in de schriftelijke bronnen geen aanwijzingen gevonden van grootscheepse verbouwingen.

Ruland (eigenaresse 1736-1737)²⁰

Een kort intermezzo vormde de periode dat Margareta Constantia Ruland (1714-1777) eigenaresse was. Toen zij het huis kocht was zij ongehuwd. Zij was 9 november 1714 in de Westerkerk te Amsterdam gedoopt als dochter van Jan Gerard Ruland en Maria Elisabeth van Beuningen.

Op 11 maart 1737, een jaar nadat zij het huis had gekocht, trouwde zij te Utrecht met Jacob Pouchoud (1696-1762), agent van de koning van Brittannië. Daar Jacob het huis Fresenburgh aan de Oudegracht had geërfd van zijn vader David (overleden ca. 1736) verkochten zij het huis al in 1737 aan Lambertus van Heereveen.

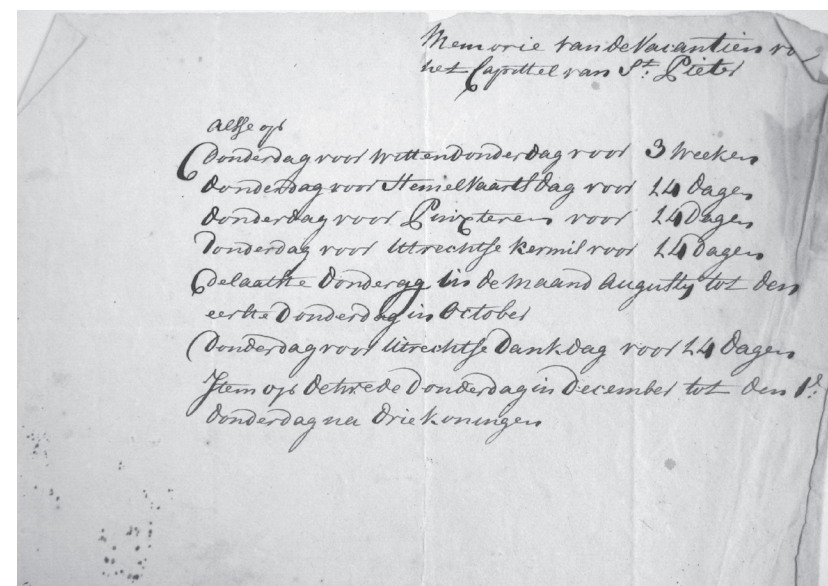
Van Heereveen (eigenaar 1737-1749)²¹

Lambertus van Heereveen werd 4 januari 1702 in de Dom te Utrecht gedoopt als zoon van de leertouwer en koopman in leer Steven van Heereveen (†1737) en Petronella van Heereveen (†1752). Op 14

december 1721 kocht Steven ten behoeve van zijn zoon Lambertus voor 9600 carolus gulden een kanonikale prebende van Balthazar de Leeuw, kanunnik van St Pieter.

Hoewel na 1580 de Reformatie op allerlei terreinen werd doorgevoerd, bleven de kapittels bestaan. Zij verloren hun religieuze functie, maar bleven eigenaar van de kapittelgoederen. Naar wie die inkomsten moesten gaan was onderwerp van hevige strijd. De orthodox-hervormden vonden dat de inkomsten uitsluitend bestemd moesten worden voor vrome doeleinden. Echter, in Utrecht was een relatief groot deel van de inkomsten in particuliere handen gekomen. De kanunniken inden de inkomsten ten eigen bate.

De installatie van Lambertus vond plaats in de zitting van het kapittel van 17 december 1721. Van af dat moment was hij aanwezig bij de wekelijkse bijeenkomsten. Daar werden alle zakelijke belangen van het kapittel behandeld. Afwezigheid werd niet op prijs gesteld. Daar stonden sancties op. Toch viel het tijdsbeslag wel mee, want de heren hadden ruim 20 weken vakantie, zoals blijkt uit een (ongedateerde) aantekening in het archief van het kapittel.

Lambertus was op 1 oktober 1736 voor het laatst aanwezig. Hij legde tijdens die bijeenkomst het kapittel de verkoop van zijn prebende aan de Jacobus Hendrick graaf van Rechteren ter goedkeuring voor. Dit voorstel werd aangenomen. De graaf was een hooggeplaatst persoon en bestuurlijk zeer actief in Utrecht. Niet veel later werd hij deken van het kapittel.

Uit het verslag van de scheiding van de boedel van zijn moeder Petronella in 1753 blijkt dat Lambertus 3 februari 1737 voor f 1.198

Hoewel het eigendom van Margareta Constantia Ruland kortdurend was, zit er toch een aardig stukje geschiedenis aan vast.

Over de vader van Jacob, David Pouchoud, vinden wij in de resoluties van de vroedschap: burgerschap vereert, exemptie van alle personeele lasten voor twaalf jaren en burgerneeringe te doen sonder gildegeld te betalen 13 september 1685. In 1685 werd in Frankrijk het Edict van Nantes opgeheven, dat de protestantse Hugenoten een zekere mate van godsdienstvrijheid had verschaft. Duizenden Hugenoten sloegen op de vlucht o.a. naar de Republiek. In de tweede helft van de 17de eeuw was een flinke stagnatie in de economie van Utrecht opgetreden. Men was blij met hun komst en hoopte op een economische impuls, omdat de vluchtelingen doorgaans goed opgeleid waren en specialistische ambachtelijke kennis met zich meebrachten. Ze kregen financiële ondersteuning en gratis burgerrecht. Van deze regeling profiteerde David Pouchoud.

Op 20 juni 1698 werden David voordelen toegestaan tot het oprichten van een manufactuur van Italiaansche krip. Hij sloot in 1698 een overeenkomst met de heren André Brieux en François Fabre om samen Italiaanse krip te gaan maken. Weldra kregen zij ruzie die goed te volgen is in de notariële akten.

Vanaf januari 1712 tot 11 april 1713 waren in Utrecht vredesonderhandelingen, die een eind moesten maken aan de Spaanse Successieoorlog. David Pouchoud was hier kennelijk bij betrokken want op 27 november 1713 kreeg hij f 1.000 voor zijn diensten op het congres gegeven. Niet veel later werd hij in akten genoemd als agent en/of commissaris van de koning van Groot Brittannië. Op 6 augustus 1722 machtigde hij zijn echtgenote en zijn zoon Jacob om samen of ieder apart zijn zaken waar te nemen als hij buitenslands was. Vanaf deze datum werd Jacob vermeld als agent van de Engelse koning. Wat het agentschap van de Engelse koning precies inhield is niet helemaal duidelijk. In ieder geval deed Jacob in 1742 namens de Engelse koning een aanbesteding om 60 span paarden, wagens en voerlui te leveren die naar Gent overgebracht moesten worden.

de looierij van zijn ouders gekocht had. Eveneens in begin 1737 kocht hij het huis aan de Oudegracht. Het lijkt niet te ver gezocht om aan te nemen dat hij de opbrengst van de verkoop van de prebende gebruikte voor deze twee aankopen.

Op 17 oktober 1728 trouwde Lambertus, kannunik van St Pieter te Utrecht, in Steenberg met Johanna Anemaat dochter van wijlen Dingman Anemaat burgemeester en stadhouder van Steenberg en Yda Damen. Zij gingen wonen bij zijn ouders aan de Gaardbrug. Er werden drie kinderen geboren.

Rond 1731 ging er iets goed mis in de familie. Op 24 juli 1731 liet Steven van Heereveen (de vader van Lambertus) een testament opmaken waarin hij zeer negatief over zijn echtgenote Petronella was. Zij was vanwege haar kwalijke gedrag met toestemming van Burgemeesters en Schepenen van de stad door Steven *geconfineerd* (= opgesloten, op rechtsgrond maar zonder proces) tot haar eigen tijdelijk en eeuwig welzijn en om grote schande voor de familie te voorkomen. Steven hoopte dat na zijn dood zijn vrouw opgesloten zou blijven om rust, vrede en fatsoen van de familie te behouden. Steven stierf 18 februari 1737. Uit geen enkele akte nadien blijkt dat Petronella nog steeds opgesloten was. Twee maanden later kocht Lambertus het huis aan de Oudegracht van Jacob Pouchoud en ging er met zijn gezin wonen. Zijn vrouw Johanna werd langdurig ziek, waardoor de dokter vaak langs moest komen. In 1744 voelde zij haar einde naderen en benoemde naast Lambertus ook haar broer Hubertus Anemaat, koopman te Utrecht, tot voogd over de onmondige kinderen en erfgenamen. Zij overleed eind 1744.

Het ging Lambertus financieel niet zo geweldig. In 1748 nam hij een plecht op het huis van f1.600. Dat was blijkbaar niet voldoende. Op 20 maart 1749 machtigde Lambertus zijn zwager Hubertus Anemaat om publiek of ondershands te verkopen alle vaste en onroerende goederen uit de boedel van Lambertus en Johanna, bestaande uit een huis aan de westzijde van de Oudegracht tussen de Geerte- en Smeeburg dat door Lambertus zelf bewoond werd, evenals een looierij bestaande uit twee erven gelegen onder de stadswal tegenover het wapen van Bommel *met deselfs kalk en runkuijper*²², hout, steen, run als anders daarop berustende met de vellen die daarin zijn. Verder moesten verkocht worden gouden en zilveren juwelen, inboedel en huisraad en de verpande goederen nadat zij gelost waren. Hubertus moest de kooppenningen in ontvangst nemen, voor voldaan tekenen en de schulden aflossen. Het overblijvende zou gebruikt worden voor onderhoud van Lambertus en zijn onmondige zoon Stephanus. Eén van de schuldeisers was Christiaan Bernard Albinus, raad in de vroedschap en medicijn doctor. Hij kreeg nog 500 carolusgulden vanwege *visites gedaan in vele jaren bij Lambertus overleden huisvrouw in hare langdurige ziektes*. Met ingang van 1 januari 1749 betaalde Lambertus 4% rente over de schuld. Er werd een afbetalingsregeling afgesproken.

Een andere schuldeiser was Jan Jacob van Westrenen. Uit de opbrengst van de verkoop van roerende goederen betaalde Lambertus hem f800.

Hubert Anemaat bracht het huis op 26 april 1749 ter veiling. In de veilingcondities wordt het huis een *seekere schoone wel doortimmerde huijzinge* genoemd. Opgemerkt werd dat het bewoond werd door Lambertus van Heereveen. De koper was meester-metselaar Paulus van Vlissingen. Hij betaalde f2.600.

Lambertus zal in 1753 bij de verdeling van de boedel van zijn overleden moeder Petronella weer wat financiële armslag gekregen hebben. Toen hij 30 januari 1777 overleed woonde hij echter in het Barbara- en Laurentiusgasthuis aan de Oudegracht bij de Ganzenmarkt, dat in die tijd fungeerde als bejaardenhuis voor armlastigen.

Van Vlissingen (eigenaren 1749-1766)²³

Meester-metselaar Paulus van Vlissingen (1687-1761) is een voorvader van de bekende Utrechtse familie Fentener van Vlissingen. Hij was de betovergrootvader van Pieter Fentener (1794-1844), de eerste Fentener van Vlissingen.

Paulus van Vlissingen werd in 1687 geboren als zoon van meester-metselaar Cornelis van Vlissingen (1648-1723) en zijn tweede vrouw Annichje van den Berg (†1721).

Paulus woonde het grootste deel van zijn leven in het huis genaamd De Vijf Sterren gelegen naast het huis De Swaanhals aan de oostzijde van de Springweg bij de Brandsteeg. Zijn eerste vrouw Johanna Muysert (1686-1727) stierf in het kraambed. Hij hertrouwde in 1728 met Cornelia de Rosie. Bij de akte van hun huwelijkse voorwaarden is een lijst van ten huwelijk ingebrachte huishoudelijke goederen bewaard gebleven. Zij overleed in 1752.

Paulus was 23 juni 1739 eigenaar geworden van de voormalige brouwerij op de hoek van de Oudegracht en de Lange Smeestraat in de huizen genaamd de Rooster en de Drie Ringen (nu Oudegracht 279 –in het bezit van het UMF- en 281). Zoon Cornelis (1711-1788), eveneens meester-metselaar en zijn vrouw Geertruid 't Lam (1712-1773) gingen hier na hun huwelijk in 1741 wonen. Al hun kinderen werden hier geboren.

In 1749 kocht Paulus het huis aan de Oudegracht (nu nr. 293) van Lambertus van Heereveen. Hij verhuurde dit aan zijn dochter Johanna en haar man Willem Haaring.

Op 22 augustus 1762, 7 maanden na het overlijden van Paulus, vond de scheiding van zijn boedel plaats. De erfgenamen waardeerden het onroerend goed hoger dan bij de taxatie was vastgesteld. Zoon Cornelis van Vlissingen kreeg het huis aan de westzijde van de Oudegracht tussen de Sme- en Geertebrug (nu nr. 293) toegewezen dat eerder bewoond was door Willem Haaring. Het was getaxeerd op f2.800 maar werd gewaardeerd op f4.000. Willem Haaring en zijn vrouw Johanna van Vlissingen kregen het

Paulus was actief in de aannemerij. Nadat hij 8 oktober 1731 beëdigd was tot stadsgezwoorene, trad hij vele malen op als taxateur van huizen. Er is een getuigenverklaring uit 1748 bewaard gebleven over een beschuldiging van het betalen van steekpenningen. Paulus van Vlissingen, meester-metselaar, en Arien Robart, meester-timmerman, verklaarden als getuigen op verzoek van Dirk de Ridder, kanunnik van het kapittel van St Marie te Utrecht, dat zij op woensdagmiddag 12 juli om drie uur aanwezig waren op zijn terrein, gelegen in de Jufferstraat bij de Wittevrouwenpoort, alwaar een koetshuis gebouwd werd voor Dirk de Ridder. Passerende Tiberius Beeldsnyder Matroos, secretaris van het gerecht van Utrecht, zei dat daar nooit toestemming voor gegeven kon zijn als er geen steekpenningen betaald zouden zijn. Volgens beide getuigen was er een geldige toestemming.

huis aan de oostzijde van de Oudegracht bij de Jacobibrug, waar zij op dat moment woonden.
Tot de onverdeelde boedel bleef een grafkelder in de Buurkerk behoren.

Ds. Deiman (*huurder 1763-1766*)²⁴

Cornelis van Vlissingen verhuurde het huis op 14 maart 1763 aan Johan Diedrich Deiman, predikant der Augsburgse confessie te Utrecht. De huur werd van af mei 1763 aangegaan voor zes opeenvolgende jaren voor f275 per jaar. De huur diende per half jaar voldaan te worden. De huurder mocht wel de huur per 2 jaar opzeggen, mits hij in december voorafgaande hiervoor waarschuwde.

Tot de bezigheden van de dominee behoorde de voogdij over een reeks van onmondige kinderen. We treffen hem dan ook vaak bij de notaris aan.

De familie Deiman was gedurende de Spaanse vervolgingen naar Oost-Friesland uitgeweken. Daar werd Johan op 9 april 1732 te Hage geboren. Hij studeerde in Halle. Op 18 mei 1760 werd hij aangesteld in Utrecht, vanwaar hij 25 april 1779 naar Amsterdam vertrok. Hij overleed 9 april 1783 in Amsterdam, maar werd begraven te Utrecht in de grafkelder onder de preekstoel van de lutherse kerk. Hij was een zeer welsprekende en geliefde prediker. Hij was in Nederland onder de Lutherse de eerste die een bijbelse theologie bevorderde vrij van dogmatiek. In Amsterdam kreeg hij problemen vanwege zijn onrechtzinnigheid.

De dominee vertrok kennelijk eerder dan was afgesproken want Cornelis verkocht in 1766 het huis met een tuin daarachter aan de uit Amsterdam afkomstige Jacobus Conijnenberg. Dit is de eerste maal dat sprake is van een tuin achter het huis.

Conijnenberg (*eigenaren 1766-1795*)²⁵

Jacobus (van) Conijnenberg Martensz. (†30-6-1783) trouwde in 1759 te Amsterdam met Margareta van Berlicom (†13-12-1794). Voor beiden was dit het tweede huwelijk. Jacobus was weduwnaar van Johanna Josina Franx, Margareta was weduwe van Izaak Hosteijn. Margareta bezat obligaties en onroerend goed in Amsterdam. Het is onbekend waarmee Jacobus de kost verdiende of hoe hij aan zijn vermogen was gekomen. Wel is duidelijk dat er diverse Surinaamse connecties waren. Er woonden daar neven en nichten. In zijn verschillende testamenten zijn geen verwijzingen gevonden naar kinderen uit zijn eerste of tweede huwelijk. Alle aandacht en zorg ging uit naar de enige dochter van Margareta en haar kleinkinderen. Dochter Margareta Johanna Hosteijn werd geboren in Amsterdam en verhuisde mee naar Utrecht. Waarom het gezin in 1766 van Amsterdam naar Utrecht verhuisde werd niet duidelijk uit de bronnen.

Dochter Margareta trouwde op 20 februari 1771 in de Domkerk te Utrecht met Lodewijk Anthonij de Rochefort, predikant te Soest (Den Haag 1746-Aagtekerke 1811). Het echtpaar kreeg tenminste

negen kinderen, waarvan vijf erfden van hun grootouders Conijnenberg: Francina Sophia, Fransje in het dagelijks leven (1772-1860), Jacobus (1773-1856), Pieter Abraham (1776-1857), Isaac Louis (1779-1841) en Maria Magdalena, kortweg Mietje genoemd (1786-†1868). Het gezin verhuisde in 1776 naar Sluis waar Lodewijk beroepen was. Financieel ging het hem niet voor de wind. Uit de afwikkeling van zijn nalatenschap in 1814 door zijn tweelingbroer blijkt dat er veel gedoe was over financiën met de kerkenraad van Aagtekerke. De lasten overtroffen de baten.

Financiën waren kennelijk zo'n problematisch punt dat Jacobus Conijnenberg en Margareta van Berlicom de kleinkinderen uitvoerig in hun testamenten bedachten. Jacobus benoemde Francina tot zijn erfgename. Haar grootmoeder Margareta kreeg het vruchtgebruik van die erfenis en moest zorgen voor een behoorlijke en fatsoenlijke educatie van Francina. Zij moest zorgen voor een ordentelijk huwelijk overeenkomend met haar staat. Zo geschiedde.

Francina trouwde 19 april 1791 te Amsterdam met de makelaar Jacob Cornelis Broers (1773-1815). Het echtpaar ging wonen in een huis aan de Trans. Zij kregen twaalf kinderen onder wie Hendrik Jan Broers, de bekende arts en schrijver van de 'Historische Wandelingen' door de stad Utrecht (1874).

Francina moest in Utrecht een boete betalen omdat zij elders trouwde. Hieruit blijkt dat zij in Utrecht woonde. Het meest waarschijnlijk is dat zij bij haar grootmoeder woonde, zoals ook haar jongere zuster Mietje. De registers van de 100ste penning van 1793 vermelden dat Margareta aan de Oudegracht woonde met een kleinkind en twee dienstmeiden. Ook uit een testament uit 1793 blijkt dat Mietje bij haar grootmoeder woonde. Mademoiselle Jorissen was voor haar aangesteld om onderwijs te geven zoals blijkt uit de rekeningen van de nalatenschap.

Margareta zelf bepaalde dat haar kleinkinderen haar erfgenamen zouden zijn. Haar dochter kreeg niet meer dan haar legitieme portie van een derde deel. De heren van de momboirkamer (= weeskamer) moesten de kleinkinderen en vooral Mietje een fatsoenlijke educatie geven uit de opbrengst van de door hen beheerde nalatenschap. Kleinzoons Jacobus kreeg bovendien f500 om te besteden aan zijn studien b.v. aan de aankoop van boeken of andere nuttige zaken. Francina mocht haar huis aan de Oudegracht en haar pleziertuin als erfportie aannemen. Zij moest binnen 6 weken na het overlijden van Margareta beslissen of zij deze erfenis aannam of verwierp. Toen het zover was wilde Francina niet het huis, maar de f5.000 waarop het getaxeerd was. De pleziertuin nam zij wel.

Na de inventarisatie en het betalen van de schulden, maar zonder de legaten, was bij de eindafrekening op 29 augustus 1797 de boedel f34.649 waard. Na aftrek van de legaten bleef er voor ieder kleinkind f2.943 over.

Het huis aan de Oudegracht werd 23/25 mei 1795 geveild. In de koopcondities werd opgemerkt dat het bewoond was geweest door Margareta van Berlicom weduwe van de heer Jacobus Conijnenberg. Het huis werd beschreven als mooi, groot en weldoor-

timmerd. In het huis waren verschillende boven- en benedenvertrekken en een meidenkamer. Het huis werd voor f3.500 verkocht aan de rentenier en grondeigenaar Hendrik Strikker uit Utrecht. Het huis kwam 1 juli 1795 ter beschikking van de koper. Uit de periode Conijnenberg is een prent bekend waarop het huis is te zien. Het gaat om de eerder genoemde afbeelding van de begrafenisstoet van mr. Visscher op de Smebrug in 1787 (noot nr.19)

Aan het feit dat Jacobus en Margareta er de voorkeur aan gaven de momboirkamer in te schakelen voor het beheer van de erfenis van de kleinkinderen danken wij een gedetailleerde inventaris en overzichten van lasten en baten.

Dankzij die inventaris is over de inrichting van het huis veel bekend. De inventarisatie door de notaris begon op de zolder waar de was gemengd werd. Op de verdieping daaronder waren een voorkamer, een midden- en een meidenkamer, ieder met een bedstede, en een achterkamer die fungeerde als zitkamer met o.a. een boekenkast. Op de begane grond bevond zich aan de straatzijde de eerste zijkamer, waar een langwerpige tafel stond met twaalf stoelen, en aansluitend de tweede zijkamer. Hier weer op aansluitend midden in het huis en grenzend aan de binnenplaats lag de binnenkamer met een Engelse schoorsteen. Deze kamer fungeerde als zitslaapkamer met een ledikant en o.a. naaigereedschap. Aan de andere kant van de plaats zal de keuken gelegen hebben. Hieraan grenzend lag een tuinkamer met tuinmeubelen. In de kelder werd een deel van de was gedaan. Verder lagen daar etenswaren en wijnflessen opgeslagen.

In de inventaris werd een uitvoerig overzicht gegeven van linnen, porcelein, aardewerk, glaswerk, koper-, tin-, blik- en ijzerwerk, waarbij ook kapotte stukken genoteerd werden. Opvallend is dat er behalve een paar bijbels geen boeken genoemd werden, terwijl er gezien de rekeningen, toch regelmatig boeken werden aangeschaft en er in de bovenachterkamer een boekenkast stond. In bijlage I is een deel van de inventarisatie opgenomen.

De nog openstaande rekeningen die in de inventaris genoteerd waren, geven een aardig beeld van het dagelijks leven van Margareta. De leveranciers worden bij naam genoemd. Het is te veel om hier op te nemen. Een keuze: Margareta kocht boeken op een veiling, en bij de boekverkopers en papierleveranciers Ten Bosch, Eemnes, Otterloo en de weduwe J. van der Veen & Zoon. Bij de weduwe Stubbe kocht zij kranten. Als zij op bezoek ging huurde zij een rijtuig bij huurkoetsier Kraft. De was werd uitbesteed bij de bleker Eijkelenkamp. Aan en in het huis was onderhoud nodig door een metselaar, timmerman, smid, leidekker, tingieter, koperslager, kamerbehanger en glazenmaker.

Zij had een keukenmeid, die f60 per jaar verdiende en een werkmeid die f30 per jaar kreeg.

De laatste periode van haar leven werd zij bijgestaan door een medicine doctor en de chirurgijns Greeve en Van Senus. Medicijnen leverde apotheker Kramer.

De kosten van haar begrafenis werden uitvoerig gespecificeerd. De twee dienstmeiden van het sterfhuis en de dienstmeid van de heer Broers (dus van Francina) kregen voor het ontkleden ieder f3. Bovendien kregen de eerste twee ieder f10:10.

Voor de begrafenis werden geleverd de doodskist, lakens voor bekleding van de kist, baptist, floers, rouwgespen, handschoenen, schoenen, rouwkrakelingen, wijn. Gehuurd werden rouwmantels, lamfers (= rouwsluier), wijnglazen en tinnen schotels en borden. Voor de begrafenis zelf waren een lijkkoets en dertien volgkoetsen nodig. Koetsen werden door de stedelijke overheid beschouwd als luxe, waarop een boete stond. Dit was eigenlijk een soort weeldebelasting. Tal van personen die iets met de begrafenis te maken hadden kregen betaald of een fooi: de timmerman en zijn knechten, koetsiers van de lijkwagen en volgkoetsen, groefbidder, dragers, portier, schenker, dienaars van justitie, doodgraver en zijn knecht. Totaal kostte de begrafenis f412:6.

Het was de gewoonte dat een overledene begraven werd in de parochiekerk, in dit geval de Geertekerk. Margareta werd echter begraven in de Weeskerk en dat kostte de Geertekerk inkomsten. Er moest daarom een boete van f75 aan die kerk betaald worden. De Weeskerk moest natuurlijk ook betaald worden.

Een tuintje daarachter

In de oude akten is steeds sprake van *huisinghe ende hofstede*. Dolfin vertelt dat in de loop der eeuwen open gebieden binnen de stad verkaveld zijn in kleinere percelen, die bestemd waren om er een huis op te zetten. Deze huiserven werden sinds de 13de eeuw algemeen aangeduid als *hofstede*.

Al in de eerste akten was er sprake van een hof achter het huis. Deze hofgrensde eeuwen lang aan een hof van het huis De Olyphant (nu Oudegracht 299). De percelen van de huidige nummers 295 en 297 werden ingesloten door deze twee hoven. Deze hoven waren niet bebouwd. Hoe deze hoven gebruikt werden is niet bekend. De hof achter het huis werd voor de eerste maal tuin genoemd in de verkoopakte van 1766. De tuin moet vorm gekregen hebben in de periode dat ds Deiman daar woonde. Margareta van Berlicom had tuinman B. Bongenaar in dienst om de tuin op orde te houden en betaalde hem daarvoor f 40 per jaar. Hij mocht na haar overlijden en bij de begrafenis het groen verzorgen.

Een latere eigenaar, Jacob Pieter Cazius, liet de tuin eveneens onderhouden. Uit de rekeningen van zijn boedel uit 1849 weten we dat hij zijn stamrozen kocht bij J. Wttewaal. De tuin werd onderhouden door tuinman P. Renes. Hoewel in de 20e eeuw een aanzienlijk deel van het perceel werd volgebouwd, bleef er toch achterin ruimte over voor een tuintje. In 1978 werden de perceelsgrenzen met nr. 295 verlegd: de tuin van nr. 293 werd ingekort, terwijl de tuin van nr. 295 doorgetrokken werd tot aan de synagoge. Vanaf de renovatie in 1978 heeft nr. 293 een siertuin van ca 100 m².

Een pleziertuin²⁶

Margareta van Berlicom had zoveel aardigheid in tuinieren dat zij een *plaisir thuin* op het Bolwerk, even buiten de Maliepoort, huurde van de stad Utrecht. Sinds het Bolwerk Lepelenburg geen militaire functie meer had, waren er siertuinen en buitenhuizen. Het Lepelenburg was een aarden bolwerk. De bovenkant waarop de tuinhuisen waren gebouwd, lag veel hoger dan de Singel. De tuinen liepen naar het water af.

De pleziertuin van Margareta werd al genoemd bij de boedelscheiding in 1785. Op die datum en in 1794 was de erfpacht f12, maar de waarde werd in 1785 getaxeerd op f600 en in 1794 op f1.000. De beschrijving van de tuin in 1794 luidde als volgt: een *plaisir tuin bestaande in een speelhuis, waarin twee bijzondere appartementen, zol-*

Het bolwerk Lepelenburg bedekt met siertuinen, in 1744 getekend door Jan de Beijer

dertje, kelder, een separate bier- en wijnkelder, eene Turksche Tent, benevens een wees en besloten stijgtje aan het water, staande en gelegen op het Bolwerk even buiten het Maliepoortje der stad Utrecht. Met een Turkse tent werd een oosters en exotisch aandoend gebouwde bedoeld met een uitwaaiierend dak. Een wees was een prieeltje.

Er is een aantal afbeeldingen van de tuinen op het Bolwerk. De tekening van Jan de Beijer uit 1744 komt het dichtst bij de beschrijving.

Stricker (eigenaar 1795-1820)²⁷

Hendrik Stricker (of Stricker Danielszoon zoals hij zich later noemde) werd 26 april 1741 gedoopt in de Domkerk als zoon van Daniel Strikker (†1769) en Jacoba Tielant (†1788). Het gezin woonde op die datum in de Potterstraat. Vader Daniel was afkomstig uit Bergen op Zoom.

Hendrik had een broer Jacobus (1726-1790) en een zuster Beatrix

(1731-1806). Jacobus was meester-grutter en woonde buiten de Catharijnepoort. In 1769 was hij deken van het grutters- en gortersgilde. Beatrix trouwde met de Amsterdamse koopman Jacob van Elden.

Hendrik trouwde twee maal en kreeg voor zover bekend geen kinderen. In 1769 trouwde hij te Amsterdam met Johanna Keseling die in 1792 in Utrecht overleed. Hierna hertrouwde hij in 1793 in Amsterdam met Helena van 't Sandt. Zij overleed in 1814 eveneens in Utrecht.

Toen Hendrik het huis van de erven Conijnenberg kocht had hij zijn schaapjes op het droge. Hij noemde zich rentenier. Vast staat dat hij via erfenissen vele huizen verkregen had. Ook kocht hij er zelf enkele bij. Wat zijn beroep was voor hij ging rentenieren wordt nergens met zoveel woorden aangegeven. Uit het volgende verhaal valt af te leiden dat hij waarschijnlijk een timmerbedrijf exploiteerde. Zijn vader Daniel wees hem in een testament uit 1768 o.m. zijn woonhuis aan Oudegracht bij de Viebrug toe. Daarbij kreeg hij ook alle gereedschappen, schaaftbanken, toonbank, winkelplanken enz. en de winkelwaren. Na de dood van zijn moeder in 1788, ging Hendrik in dat huis wonen met zijn eerste echtgenote Johanna Keeseling. Zij overleed op 26 januari 1792. Een paar maanden later sloot hij een overeenkomst met Anne Molenaar waarbij hij de winkel en affaire die hij tot dat moment dreef aan Molenaar verkocht.

Anne Molenaar mocht de firma naam Strikker en Molenaar blijven voeren. In de verkoop waren begrepen gereedschappen, werkbanken, bakken, toonbank, winkelplanken, kruiwagens, burrie en wat er verder tot de winkel behoorde. Voor dit alles moest f1.000 betaald worden. Het bedrijf was f13.000 waard waarvan f4.000 door Molenaar contant werd betaald.

Stricker verhuurde Molenaar het huis met werkhuis daarachter voor f400 per jaar voor een periode van twaalf jaar²⁸. Afgesproken werd dat Stricker de eerste twee jaren bleef inwonen om Molenaar in te werken en bij te staan.

In 1793 trouwde Hendrik in Amsterdam met Helena van 't Sandt. Nadat de periode van inwerken van Molenaar voorbij was, kocht hij in 1795 het huis aan de Oudegracht nr. B47 (het huisnummer van 293 vanaf ca. 1795), waar hij met Helena ging wonen. Zij kregen in 1798 gezelschap van zus Beatrix, weduwe van Jacob van Elden. Zij kocht een huis iets verderop aan de gracht (nr. B51 nu Oudegracht 301). Zij woonde hier tot haar dood in 1806. Ook dit huis erfde Hendrik.

Hendrik had het druk met het beheer van zijn aandelen en zijn huizen in Utrecht, Amsterdam en Alphen en met het regelen van financiële zaken van familieleden, zoals beheer van nalatenschappen. Testamenten werden regelmatig aangepast aan de actualiteit. Aardig is dat hij hierin vanaf 1807 zijn dienstbode Klara Catharina Steedskamp met een legaat van f1.000 bedacht, mits zij bij zijn overlijden nog in dienst zou zijn. Maar als zij vanuit zijn huis zou trouwen, kreeg zij f500. Bij de volkstelling van 1813 was zij 44 jaar oud. In 1818 stond zij nog steeds in zijn testament.

Uit de diverse akten blijkt dat Hendrik rond 1817 in toenemende mate last kreeg van jicht en daardoor niet kon schrijven of handtekeningen zetten. Hij kon ook nauwelijks meer de deur uit komen. De notaris moest bij hem aan huis komen. Bij één van deze bezoeken trof de notaris Hendrik in de binnenkamer aan, zittend in een leunstoel ter zijde van de schoorsteen en door een schuifraam uitzicht hebbend op een binnenplaats. Dit is de enige beschrijving van het huis uit de periode Stricker.

Begin 1818 verhuisde hij met zijn hele inboedel naar een ander eigendom aan de Oudegracht nr. G29 bij de Bakkerbrug. Hij had dit huis verhuurd aan aangetrouwde familie, het echtpaar Jan Abraham van der Stoop en Heiltje van 't Sandt. Dit echtpaar verzorgde hem tot zijn dood op 19 januari 1820.

Daar Hendrik zelf geen kinderen had liet hij de helft van zijn boedel na aan Heiltje van 't Sandt en de andere helft aan een reeks van neven en nichten. Deze erfgenamen lieten een gedetailleerde inventaris maken. Hij liet zoveel boeken na dat bij de taxatie van de inboedel een aparte taxateur, Adrianus Franciscus Blancke, voor de boeken werd ingehuurd.

Gezien het boekenbezit las Hendrik veel. Omdat de boekenlijst meest volstaat met de omschrijving *een klein boekje en nog één* is het lastig zijn belangstelling te peilen. De lijst telde meer dan 100 boeken en pakketjes van boeken. Met name genoemde werken waren: Nederlandsche oorlogen in 6 delen, Beschrijving van 's Gravenhage door mr de Riemer, Amsterdam door J. Wagenaar in 3 delen, Handelingen van 't Synode te Dordrecht, Flavius Josephus, Onderwijs in de Christelijke religie door Calvijn, Tafereel van Natuur en Kunst in 21 delen, Handboekje der Vaderlandsche geschiedenis door Van der Aa in 6 delen, Reizen door 't Oosten door Richard Pococken in 6 delen, Kerkelijke geschiedenis door J. Triglandius en voorts de nodige bijbels. Het geheel kwam uit op f164,40.

Zijn erfgenamen besloten de hele nalatenschap te laten veilen. De veiling van de elf huizen in Utrecht en die van de inboedel werden apart aangekondigd in de Utrechtsche Courant.

In de advertentie voor de veiling van de inboedel staat o.a. dat deze plaats zou vinden voor het huis dat bewoond geweest was door wijlen de heer Hendrik Stricker Danielszoon, wijk G nr. 29. Verkocht zouden worden allerhande meubelen, huisraad en inboedel (...) en voorts een verzameling van Nederduitse theologische en andere goede boeken, een optica met fraaie platen en vier boekenkasten. De verkoping bracht f2.547 op.

Voor de huizenveiling werd Oudegracht nr. B47 (nu nr. 293) summier omschreven als een huis, erf en grond, kelder en kluis met een tuin daarachter. Het kon aanvaard worden per 1 mei 1820. Het huis werd op 18 maart 1820 voor f4.225 gekocht door Jacob Pieter Cazius, koopman in wijnen, wonende binnen Utrecht.

De huizenveiling bracht totaal f17.010 op.

Rutgerdina Alberta Cazius-Coulboud

Jacob Pieter Cazius

Cazius (eigenaren 1820-1852)²⁹

Over de wijnhandelaar en aandeelhouder in enkele rederijen, Jacob Pieter Cazius valt veel te vertellen. Een rijke bron was de uitputten-de inventaris van zijn nalatenschap in 1849. Uit de overstelpende hoeveelheid documenten kan hier slechts een selectie weergegeven worden.

Hij nam volop deel aan het maatschappelijk leven in de stad. De hele familie Cazius nam een vooraanstaande plaats in Utrecht in.

Hij werd 31-12-1797 geboren te Utrecht als tweede zoon van Jan Hendrik Cazius (1767-1845) en Christina Anna Reigersman (Den Haag 1773- Utrecht 1840). Hij woonde voor zijn huwelijk enige tijd in Woerden. Daar kocht hij land en siervoorwerpen op veilingen. Hij ontmoette in Woerden zijn vrouw Rutgerdina Albarta Coulboud (Coelboud) (Elburg 1795- Utrecht 1847) de dochter van een officier van het garnizoen in Woerden. Het huwelijk werd op 6 maart 1817 aldaar gesloten. In het dagelijks leven werden zij Coos en Badine genoemd. Waar zij gingen wonen is niet duidelijk, maar de drie kinderen werden in Utrecht geboren: Jan Hendrik Christiaan (1817-Semarang 1838), Anna Jacoba (1819-Nice 1896) en Jan Emilius Jacobus (1820- a/b schip Maria Anna op reis van Batavia naar Nederland 1853). De zoons bleven ongehuwd.

Dochter Anna trouwde in 1842 met Evert Suermondt (Rotterdam 1815 - Palermo 1875). Hij behoorde tot de Rotterdamse elite. Hij was lid van het handelshuis E. Suermondt & Co. Het waren kooplieden en reders. In 1870 stond Evert Suermondt op de lijst van de hoogstaangeslagenen in 's Rijks directe belastingen.

Het echtpaar woonde aan de Schiekade te Rotterdam. Evert handelde in 1849-1852 de liquidatie van het bedrijf van zijn overleden schoonvader af.

De eerste vermelding van Jacob Pieter als wijnkoper stamt uit 6 januari 1819 bij de aangifte van de geboorte van zijn dochter Anna. Hij woonde toen op de Nieuwegracht. Op 18 maart 1820 kocht hij

Sinds 1848 gold in Nederland een censuskiesrecht³⁰. Alleen zij die belasting betaalden hadden kiesrecht. Maar dat recht was alleen weggelegd voor mannen en afhankelijk van het bedrag waarvoor zij aangeslagen waren. De mannen die op de lijst van hoogstaangeslagenen stonden waren boven de 30 jaar en waren verkiesbaar voor de Eerste Kamer der Staten-Generaal.

op de veiling Oudegracht nr. B47. Hij trok er meteen met zijn gezin in en bleef daar tot zijn dood op 27 februari 1849 wonen. Het huis was toch niet groot genoeg. Op 26 maart 1835 kon hij voor f3.000 het buurhuis nr. B48 (nu nr. 295) kopen van het begijntje Petronella Antonia Dielissen. Beide huizen werden vanaf die datum als één huis gebruikt. Op 15 mei 1838 kocht hij er om de hoek op nr. B501 in de Geertesteeg (nu nr. 18) het koetshuis met stal bij. Daar vond zijn paard onderdak en stalde hij zijn 5 koetsen: calèche, droschke, faëton, sjees en tilbury.

Op 5 maart 1849 verscheen de volgende advertentie in de krant: *heden overleed te Amsterdam, na een korte doch hevige ziekte, de heer Jacob Pieter Cazius, in de ouderdom van een en vijftig jaar. Utrecht 27 Februari 1849.* In de akte van inventarisatie werd opgemerkt dat hij zich daar tijdelijk bevond. Waarschijnlijk was hij daar voor zaken, aangezien hij in de pakhuizen Tilburg en Zaandam, gelegen in het Entrepotdok, opslagruimten voor zijn wijn bezat. Hij werd bijgezet in de familiegrafkelder op de begraafplaats Kerkveld te Jutphaas. De doodschulden en begrafeniskosten (helaas niet gespecificeerd) bedroegen f875,30. Enkele dagen later verschenen er advertenties om te bedanken voor de betoonde deelneming en om degenen die iets te vorderen hadden op te roepen zich te melden.

Zijn schoonzoon Evert Suermondt zette de firma kortstondig voort, geassisteerd door B. Reede die in Utrecht de zaken afhandelde. Na een jaar nam Hendrik Christiaan Bergsma de werkzaamheden van de firma over onder de naam firma Cazius & Bergsma. Hendrik Christiaan (1829-1899) was de zoon van Christina Johanna Cazius, weduwe van dr. Theodore Paul Bergsma en zuster van Jacob Pieter. Beiden verhuisden naar de Oudegracht B47/48. Op 16 maart 1852 sloot Evert Suermondt een onderhandse overeenkomst met de uit Utrecht afkomstige heren Hendrik Croes, wijnkoper, en Gijs Coenraad Bosman, zonder beroep, waarin zij de wijnhandel Cazius & Bergsma overnamen en voortzetten onder de naam Cazius & Comp. Een kleine maand later verkocht eigenaresse Anna Jacoba Cazius Oudegracht B47/48 voor f6.600 aan de kleermaker en lakenkoper Christiaan Numans uit Utrecht.

Jacob Pieter als ondernemer

De inventaris van zijn nalatenschap uit 1849 bevat een totaal overzicht van de financiële toestand van zijn wijnhandel. Er is een volledige klantenlijst met bedragen die zij nog schuldig waren aan Cazius. De lijst laat zich lezen als een overzicht van de Utrechtse provinciale en stedelijke elite uit die dagen. Niet alleen burgemeester Kien staat er op (voor f72,09) maar ook het Gereformeerd Burgerweeshuis (f259) en het Evangelisch Luthersch weeshuis (f26). Er waren verder klanten in o.a. Amsterdam, Venlo, Sneek, Zwolle en Suriname. Totaal stonden 398 klanten voor f70.034 bij Cazius in het krijt. Elf grote klanten waren samen goed voor f35.272. De kleinere klanten hadden gemiddeld nog f90 te betalen.

Cazius had zijn wijn voornamelijk in flessen opgeslagen in zijn eigen kelders en 10 andere gehuurde kelders in de omgeving. Ook deze

kelders en de Amsterdamse opslag werden nauwgezet geïnventariseerd door de taxateurs van de firma Heijblom & Damen uit Amsterdam. De totale wijnvoorraad plus gereedschappen, fusten, etc. werd getaxeerd op f73.768, 17. Voor de belastinginspector gaven zij op dat er 1031 okshoofden Bordeauxwijnen, 19.898 kannen Bordeauxwijnen op stukken en 14.741 kannen Languedokse wijnen aangetroffen waren. In de inventaris staan 119 met name genoemde wijnen waaronder Barteze Pian, Duranteau Chateau Trois Moulins, Larose Ludon, Pomies Agassac, Chateau Priban Cantemerle en Villeneuve Cantemerle de populairste waren in die tijd. Verder waren er Spaanse wijnen, Moezelwijnen en gedistilleerd. Na het revolutiejaar 1848 kwam de handel in wijnen in een neerwaartse spiraal terecht en zakten de prijzen aanzienlijk. Dat zal de liquidatie van de firma niet vereenvoudigd hebben.

Over wijn moest natuurlijk belasting betaald worden. De belastinginspecteur wilde daar zekerheid over hebben. De wijnhandelaren moesten daarom onroerend goed als onderpand geven. Bovendien moesten zij een deugdelijke brandverzekering hebben voor dat onroerend goed. Cazius gaf 10 april 1848 zijn huis aan de Oudegracht B47/48 en zijn in 1839 gekochte logement en koffiehuis met annex een stalling en een overdekte kolfbaan genaamd De Dubbele Sleutels te Woerden als onderpand voor respectievelijk f10.600 en f4.500.

Bij de liquidatie van de firma werd in 1850 deze zekerheid nog eens bevestigd in een nieuwe akte.

Jacob Pieter bezat aandelen in enkele schepen en stond dan ook te boek als reder.

Zijn succes als koopman blijkt uit het feit dat hij in 1841 op een lijst met kandidaat-leden van de Kamer van Koophandel en Fabrieken in Utrecht geplaatst werd. Door bestuurlijke ruzies verdween hij weer van de lijst. De Kamer zou in 1843 al weer opgeheven worden.

Maatschappelijke betrokkenheid

Jacob Pieter was actief in de vrijmetselarij. In Utrecht was aanvankelijk geen loge. Hij sloot zich daarom aan bij een loge buiten de stad. In 1824 was hij lid van de Loge Standvastigheid en Trouw in Vianen. Daarna was hij lid van La Paix in Amsterdam. In 1830 behoorde hij tot de oprichters van de Loge Ultrajectina in Utrecht. Hij bleef daar tot zijn overlijden lid van. Hij zat in het eerste bestuur als schatbewaarder. Hij werd bovendien Hof- en Meubelmeester. Jacob Pieter voelde zich betrokken bij het muziekleven in Utrecht. De Stadsmuziekzaal was gevestigd in het koor van de Mariakerk aan de Mariaplaats. In 1839 besloot het bestuur van het Collegium Musicum Ultrajectum dat de zaal, waarin de vereniging haar concerten hield, vernieuwd moest worden. Er werden verschillende ontwerpen gemaakt die nog al wat kosten met zich meebrachten. In 1840 werd een commissie benoemd die zich zou gaan bezighouden met fondsenwerving en de uitvoering van het ontwerp. Jacob Pieter Cazius was een van de leden van die commissie. Hij droeg

ook zelf bij aan het benodigde kapitaal. In het artikel van Tieskens (zie noot 29) wordt uitvoerig uit de doeken gedaan welke moeilijkheden de commissie zich op de hals haalde. Uiteindelijk resulteerde het werk van de commissie in een nieuw gebouw met de naam Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen.

Jacob Pieter werkte mee aan het organiseren van schilderijtentoonstellingen in het nieuwe gebouw. Verder gaf hij financiële ondersteuning aan allerlei goede doelen zoals een lening ten behoeve van het onderhoud der bewaarschool voor kinderen van leden der N.H. Gemeente te Utrecht in 1842 en een lening ten behoeve van de oprichting van een badlokaal in 1848.

Het huis Oudegracht B47/48

Op 27 maart 1852 liet de erfgename van Jacob Pieter het huis veilen. Het werd als volgt in advertenties in de de Utrechtsche Provinciale- en Stadscourant aangeprezen:

Een net heerenhuis met erf, tuin en kluizen, met de werf aan het water uitkomende, te Utrecht aan de westzijde der Oude Gracht, tusschen de Smee- en Geertebruggen, wijk B no 47 en 48, kadastraal sectie C no 2345 en 2346, groot 5 roeden 9 ellen, bevattende acht beneden- en zes bovenkamers, meest smaakvol betimmerd, behangen, gestucadoord en met stookplaatsen; voorts kleinere vertrekken, keuken, marmere gang, zolders, kelders en alle verdere benodigdheden. Te aanvaarden 1 mei 1852 en te bevragen ten kantore van den notaris de Balbian van Doorn.

De inventaris van 1849 geeft een kijkje in de inrichting van het huis B47/48. Van boven naar beneden waren er achtereenvolgens een zolder (met benodigdheden voor de was en opslag van meubels), kleine zolder, vliering, achterkamer, voorkamer, portaal (met o.a. een wieg, 2 kamerpotten en emmertje, 46 kistjes Eau de Cologne), tussenkamer, dito kamer, achterkamer, boven voorkamer, trap met traploper, Zaal, serrekamer, mangelkamer, voorkamer en suite (met speeltafels en 130 glazen), gang, eetkamer, keuken, plaats, zolder boven de keuken, kantoor. De inventaris van een aantal kamers is opgenomen in bijlage 2. Deze inrichting werd (gespecificeerd) geschat op f5.016,30. Daarnaast waren er schilderijen, goed gevulde servies-, glas- en linnenkasten, goud en zilver en de inrichting van koetshuis en stal tesamen goed voor f4815,80.

Numans (eigenaren 1852-1871)³¹

Rond 1830 kwamen de Tielse kleermakers Rombout (1792-1858) en Christiaan Numans (1800- 1858) naar Utrecht. In 1830 woonde Rombout met zijn gezin en zijn ongehuwde broer Christiaan op het adres Nieuwegracht A869 (nu nr. 57) waar zij het kleermakersvak uitoefenden en daarnaast lakenkopers waren. Op 21 april 1835 trouwde hun zuster Huijbartjen (1808 -1877) in Tiel met Hendrik Willem de Jongh (1812-1871). Bij zijn huwelijk was hij kantoorbediende, maar nadat ook zij in 1835 verhuisd waren naar Utrecht, schooldde zich hij om tot kleermaker. Rombout verhuisde rond 1840 naar Trans F259 (nu Trans nr.11) waar hij tot zijn dood

op 20 maart 1858 bleef wonen. Christiaan ging nu inwonen bij zijn zuster en haar gezin iets verderop aan de Nieuwegracht.

Enkele kinderen van Rombout en Huijbartjen zouden onderling trouwen.

Nadat Christiaan in 1852 Oudegracht B47/48 (nrs. 293/295) had gekocht ging hij samen met zijn zuster en haar familie in B47 wonen. B48 werd verhuurd. In het bevolkingsregister werden de huizen niet meer samengenomen, maar apart geadministreerd. Christiaan Numans vormde daar met zijn zwager De Jongh de firma C. Numans en Compagnie, kleermakers en lakenkopers. Zij hadden de hulp van enkele knechten. In de patentregisters en adresboekjes werden zij steeds kleermakers en winkeliers genoemd. Hoewel er in de notariële akten geen vermelding over te vinden is, moet aangenomen worden dat er een winkel in B47 gevestigd was.

Christiaan Numans overleed 29 mei 1858 ongehuwd en kinderloos. Zijn zuster erfde het huis dat ingericht was tot twee woningen. Bij de toewijzing op 7 juni 1859 werd het getaxeerd op f9.500. Haar echtgenoot zette het kleermakers- en lakenkopersbedrijf voort onder dezelfde naam. Na zijn overlijden op 4 maart 1871 liet Huijbartjen het huis veilen. Op 17 juni 1871 vond het transport van de verkoop plaats aan Arnoldus van Broekhuizen, vishandelaar en slijter in Engelse bieren aan de Lijnmarkt. Huijbartjen vertrok 31 oktober 1871 samen met haar dochter en dienstbode naar Steenweg D360 (nu nr. 43).

Tussen 1851 en 1917 groeide de bevolking van de stad Utrecht van ruim 47.000 naar ruim 135.000 inwoners. De druk op de woningmarkt nam sterk toe. Alles wat verhuurd kon worden werd ook verhuurd. Zo ook B47 en B48. De verhuur begon rond 1852 en eindigde in 1907 toen huurder De Swart het pand kocht. In de veilingvoorwaarden van 1871 stond het volgende over de bewoners. Beide percelen waren gedeeltelijk door de eigenaresse zelf bewoond, een gedeelte van de bovenwoning van B47 werd tot november 1871 voor f240 per jaar verhuurd aan de weduwe van ds. Viehoff, terwijl een gedeelte van B48 tot mei 1872 voor f300 per jaar verhuurd werd aan de heer Groeneveldt. De beide voorkluiskelders waren tot mei 1872 verhuurd. De kelder van B47 werd aan de heer Aalbers tegen f40 en die van B48 aan de de heer Vermeulen tegen f45 per jaar verhuurd. Van de verhuring bestonden geen contracten daar zij mondeling waren aangegaan. De koper van B47 zou zijn aankoop per 1 november 1871 kunnen aanvaarden met uitzondering van de kluis-kelder. De koper van B48 zou moeten wachten tot 1 mei 1872. De beneden voorkamer zou hij echter al per 1 november 1871 kunnen betrekken, onder voorwaarde dat hij met de huurder tot overeenstemming zou komen over de toegang.

De veilingvoorwaarden beschreven een aantal interessante details van beide huizen. Voor het geval de huizen niet in één hand zouden komen moest het volgende geregeld worden. Er was een gemeenschappelijke voor het perceel staande, op de werf uitkomende trap, waarvoor 27 mei 1825 een vergunning was afgegeven. Het

In de tweede helft van de 19de eeuw vond de introductie van de naaimachine plaats. Confectiewinkels deden hun intrede. De maatkleermakers en naaisters verloren omzet, maar de firma Numans en Comp. lijkt hier niet veel last van gehad te hebben. In 1860-61 stond in het gemeenteverslag dat de kleermakerijen met veel voordeel werkten en vooral die waaraan de handel in laken verbonden was. Er was veel invoer van kledingstukken, maar ook veel uitvoer. Broer Rombout Numans verdiende met zijn kleermakerij zoveel dat hij tot de hoogstaangeslagenen in de provincie Utrecht behoorde.

onderhoud zou voor gezamenlijke rekening van de kopers komen. In de benedenkamer van B48 was een deur naar B47 die dicht gemetseld zou moeten worden. Beide huizen werden in eerste instantie aan één persoon, Arnoldus van Broekhuizen, toegewezen voor f12.550. Op 19 juni 1871 droeg hij B47 voor f8.100 over aan zijn dochter Johanna Maria van Broekhuizen, weduwe van mr. Aart de Koning Knijff te Charlois bij Rotterdam. Hij hield B48 voor f4.450 voor zichzelf.

Van Broekhuizen (eigenaren 1871-1887)³²

Arnoldus van Broekhuizen (Haarlem 1806-Utrecht 1879) en echtgenote Ida Eickelbohm/Eijkelboom (Wezel 1802-Utrecht 1874) kochten in 1837 het winkel-woonhuis Lijnmarkt E63 (nu nr. 21) om daar een handel in vis te drijven. Wat later was er ook sprake van een slijterij in Engelse Bieren. Een advertentie welke 21 november 1849 in de Utrechtschen Provinciale en Stadscourant verscheen, geeft inzicht in het assortiment van de zaak:

OESTERBERICHT.

(2814) * * A. VAN BROEKHUIJZEN, in de Lijnmarkt te Utrecht, heeft heden aangekregen eene extra partij versche groote blanke Texelsche en Zeeuwsche Frischvangers en dito Cor-Oesters. Engelsche Bergsche Anchovisch, vette Bootsmans-Winterharing, fijne en dito gemarioneerde; beste blanke gebeukte Leng en Rondstokvisch, Engelsche Bokking, groote Spaansche Castanjes, Malagasche Citroenen, Lamoensap, en alle soorten van Minerale Wateren, echt Bitterwater, en fijne Engelsche Bieren.

Van Broekhuizen plaatste zeer regelmatig advertenties met o.a. oesterberichten en de aankondiging van de ontvangst van nieuwe Hollandse haring. Gezien de advertentiepagina's had hij zeker 4 concurrenten te duchten, die allen op of bij de Vischmarkt een winkel hadden.

Arnoldus sr. en Ida kregen 5 kinderen: Herman (1834-1891), Arnoldus jr. (1836-1887), Johanna Maria (*1840), Johanna Elisabeth (*1841) en Hendrik Jan (*1843). De oudste en de jongste zoon zijn voor deze geschiedenis niet van belang.

Johanna Maria trouwde op 12 april 1866 te Utrecht met mr. Aart de Koning Knijff (Rietveld 1839-Charlois 1871), griffier bij het kantongerecht te Rotterdam.

In 1871 volgden de gebeurtenissen elkaar snel op. Kort nadat Johanna Maria in verwachting was geraakt overleed haar echtgenoot op

28 april in Charlois. Op een veiling kocht Arnoldus sr. voor zich zelf Oudegracht nr. B48 en voor zijn dochter Johanna Maria B47. Twee oktober werd haar dochterje Neeltje Jacoba de Koning Knijff in Charlois geboren. Een maand later verhuisde Johanna met haar 3 kinderen naar B47. Anderhalf jaar later zou de baby overlijden.

Arnoldus sr. was inmiddels 65 jaar en besloot de vishandel over te doen aan junior. Senior ging 7 juni 1872 met echtgenote en ziekelijke dochter Johanna Elisabeth in nr. B48 wonen. Junior bleef achter in het huis aan de Lijnmarkt. Het adresboekje van 1876 vermeldt dat hij handelde in vischwaren, minerale wateren, fruiten en aardappelen.

Nadat zijn echtgenote Ida overleden was, bleef Arnoldus sr. tot zijn dood op 17 augustus 1879 met zijn dochter Johanna Elisabeth in nr. B48 wonen. Er was toen voor Johanna Maria geen reden meer om in Utrecht te blijven. Zij vertrok met haar twee zonen en haar zuster op 21 oktober 1879 naar Den Haag. Een paar weken later, op 12 november 1879, verkocht zij B47 voor f7.000 aan haar broer Arnoldus jr. Deze verhuurde de beneden woning terstond aan de familie Ditmar.

Diezelfde maand op de 27ste werden de andere huizen, waaronder B48, uit de boedel van Arnoldus sr. geveild. B48 werd voor f7.600 verkocht. Er waren wel enkele voorwaarden. De koper en zijn opvolgers in de eigendom kregen het medegebruik van de trap voor B47 leidende naar de werf aan de gracht onder verplichting bij te dragen in de kosten van onderhoud van de trap zoals was bepaald in de voorwaarden van veiling van 17 juni 1871. De koper en zijn opvolgers in het eigendom zouden moeten gedogen dat het op de grond van het perceel staande secreet behorende tot het belendende perceel B47 kadaster sectie C nr 2346 te allen tijde zou blijven bestaan. Deze voorwaarden werden nog eens herhaald bij de verkoop van B48 op 24 september 1887.

Hiermee wordt afscheid genomen van B48 tot 1959. Het secreet blijkt dan nog steeds tot het belendende perceel te behoren.

De bovenwoning van B47 werd achtereenvolgens verhuurd aan een ambtenaar van het Staats Spoor met gezin en dienstbode, een hulp-onderwijzer, een ambtenaar ten stadhuize en een ambtenaar van het hoog militair gerechtshof. De benedenwoning werd verhuurd aan J.W. Ditmar met gezin en inwonend personeel en later aan C.J.T. de Schutter met gezin en dienstbodes.

Arnoldus jr. trouwde in 1885 met Trijntje Ratelband. Zij kregen een zoontje dat zeven maanden later overleed. Nadat Arnoldus jr. op 5 mei 1887 overleden was, liet zijn weduwe B47 veilen. Het huis Oudegracht wijk B nr. 47, bekend bij het kadaster der gemeente Utrecht in sectie C nr 2346 huis, erf en kelder groot drie aren drie en vijftig centiareen werd op 2 november 1887 voor f7.800 overgedragen aan Abraham David Hamburger, lood- en zinkfabrikant te Utrecht. In de koop waren niet begrepen de winkelbetimmeringen en de schommel met bijbehoren. De koper kon het perceel 1 november 1887 in gebruik nemen.

de
en
4,
1,
en
en,
2-9
id
ven
—
35.
ze
we
J.
—
ER
S
—
it.
—
en
en
b.
ik-
zib
—
n
to
en-
ton
ON
ur
—
3,
il,
—
38

W
en
Br
—
P.
of
—
H
W
vo
V
—
zi
ke
fra
—
als
ge
on
—
Pr
—
vo
ri
pa
—
ge
en
—
Vo
No
Ga
Wi
U
Ge
—
No
th
95
La
Ch
Lo
Ch
N.
De
St.
—
—
W
—
W
—
Jun.

1e Nieuwe Groene
HOLLANDSCHE HARING.
Heden ontvangen (nuik beste Nieuwe Groene Hollandse HARING, uitmuntend geschikt ter verzending, in vaatjes van 6, 12 stuks en looger, voor binnen- en buitenland. 8211
Voor goede kwaliteit wordt ingestaan. Bij
A. DE GRAAF, Vischhandelaar,
VISCHMARKT, F. 95, Utrecht.

Nieuwe Hollandse HARING.
De eedergerekenende bericht door deze zijn geoordelede geschieders, op heden ontvangen te heden van de tweede aangekomen
Hollandsche Haring te Maassluis
eene extra partij
fijne groene H. llandsche Haring, welke dagelijks tot vermindert prijzen, zoowel tot dagelijks gebruik, als ter verzending, van de beste en laatste soorten te bekomen zijn. Verzekende als vorige jaren eene eerzigt te mogen ontvangen, hoeveel stuks en tot welke prijzen men dierzive begeert, komende op eene prompte en civiele bodening staat maken, om het voortnemen, sinds eene reeks van jaren genoden, waarlij te blijven.
A. van Broekhuizen jr., Lijnmarkt, Utrecht, 8210
27 Juni 1884.

Hollandsche Haring.
HEDEN ONTVANGEN de eerste Nieuwe Hollandsche **MAATJESHARING.**
Wed. H. J. REINKE,
Vischmarkt, 2e huis vanaf de Servetstraat.

HEDEN ONTVANGEN de eerste Hollandsche **MAATJESHARING.**
Prima kwaliteit. Voor verzending zeer geschikt.
Gebroeders ENGELMAN,
Telefoonnummer 180, F. No. 116. 8213

NIEUWE
Hollandsche Haring.
Ontvangen van den eersten haringjager eene groote partij nieuwe fijne Hollandsche
MAATJES-HARING,
vet en niet zout, uitsluitend tot verzending. 8215
G. J. VAN DEN BOSCH,
2e. huis Vischmarkt van het Stadhuys af.

Heden ontvangen
nieuwe Hollandsche
Maatjes-Haring,
vet en niet zout.
J. W. G. DOP. 8222

Ditmar (huurder 1879-1882)

Jan Willem Ditmar was de bakker op de hoek. Hij woonde en werkte met zijn familie en personeel in Grijsesteijn (B63/64, nu Oudegracht 319/321). Op 14 november 1879 verscheen de volgende advertentie in het Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk dagblad:

De ondergetekende bericht zijnen geëerde begunstigers en stadgenoten, dat hij zijn ZAAK op de Oudegracht, hoek Geertesteeg, B No.63 heeft verplaatst tusschen de Smee- en Geertebruggen B No.47. Zaterdag 15 november OPENING van de Brood-, Beschuit-, Koek- en Kleingoodbakkerij van J.W. DITMAR, Oudegracht, B47.

De advertentie stond tussen de St. Nicolaas advertenties van o.a. chocolade en ander snoepgoed, dus in de drukke tijd. De meeste adverteerders herhaalden hun advertentie dagelijks, maar Ditmar liet het bij deze ene. Ditmar liet in het bevolkingsregister noteren dat hij zich 15 november 1879 met echtgenote Jannigje van Asch, schoonzuster Tonia van Asch, vier kinderen, en twee inwonende bakkersknechten had gevestigd in de benedenwoning van Oudegracht B47. Het vijfde kind werd daar geboren, maar overleed weer een paar maanden later. Het personeel wisselde snel. In de periode 1879-1882 woonden er totaal 3 dienstbodes en 8 bakkersknechten. Op 27 november 1882 werd het gezin weer uitgeschreven en vertrok het naar B63/64. Overigens zonder aankondiging in de krant.

Het was niet te achterhalen waarom hij tijdelijk zijn intrek in B47 nam. Een verbouwing van de bakkerij misschien? Grijsesteijn is tegenwoordig een eigendom van het UMF en beschreven in Steengoed nr.18. Helaas is deze episode overgeslagen. Er werden rond 1879 geen aanvragen voor verbouwingen van het hoekhuis in het bouwtekeningenregister gevonden.

De Schutter (huurder 1883-1887)³³

Charles Joseph Theophile de Schutter werd 8 juni 1848 geboren in Dendermonde (België). Ook zijn echtgenote Marie Jeanne Timmerman en vier van zijn kinderen werden in die plaats geboren. In 1877 vertrok het gezin naar Utrecht, waar nog zeven kinderen werden geboren, waarvan drie in Oudegracht B47. Eerst huurde De Schutter een huis aan de Bemuurde Weerd en vervolgens in de Ambachtstraat (G378). Op 16 juni 1883 verhuisde hij met vrouw, kinderen en dienstboden naar de benedenwoning van B47. De Schutter verhuisde 2 november 1887 naar een ander huis aan de Oudegracht (A38, nu nr.126).

De Schutter was textielfabrikant. De firma Theophile de Schutter & Co., opgericht in 1877, dreef een stoomspinnerij en -weverij aan de Bemuurde Weerd (nr. M104/M51) en de Gruttersdijk (nr. M34). Er werden daar gebreide goederen en molton dekens gemaakt. Het aantal medewerkers nam van zes in het begin toe tot 20-30 rond 1887. In 1880 werd Spanjaard zijn compagnon en veranderde de firma naam eerst in Spanjaard & De Schutter en rond 1885 in Spanjaard & Co. Hoewel de zaken aanvankelijk goed liepen (in de woorden van het verslag over de toestand der gemeente van 1881:

werkte het hele jaar met kracht door) trad er slapte in de vraag op en werd er in 1893 deels omgeschakeld naar metaalwaren. Dit werd de rijwielfabriek 'Espana'. De Schutter maakte dit niet meer mee. Hij vertrok eind 1889 met zijn gezin naar Luik.

Hamburger (eigenaren 1887-1907)³⁴

Koopman, uitdrager en aannemer Abraham David Hamburger (1828-1891) verhuisde in 1864 met echtgenote Leentje de Vries (1828-1891) en kinderen van Springweg B779 (nu nr. 65) naar Oudegracht B6 (nu nr. 223) waar hij een door stoomkracht aangedreven loodpletterij en lodenbuizenperserij achter zijn huis begon. Deze activiteiten veroorzaakten veel overlast. In 1871 kreeg hij vergunning zijn bedrijf te verplaatsen naar een terrein aan de Leidse Vaart. De zaken ontwikkelden zich buitengewoon voorspoedig. Ook zijn zoons namen deel aan het bedrijf. Dat de familie Hamburger goed boerde, blijkt uit het feit dat zij tot de weinige burgers van de stad Utrecht behoorden die voorkwamen in de lijsten van hoogstaangeslagenen in 's Rijks directe belastingen. In 1876 kocht Abraham het huis Oudegracht B50, genaamd De Olyphant (nu nr. 299) van G.A. Bosch. Hij verhuisde hierheen met zijn gezin en bleef er tot zijn dood wonen.

Abraham bezat vele huizen in Utrecht. Op 2 november 1887 voegde hij daar Oudegracht B47 aan toe.

Abraham overleed 10 januari 1891. Zeven dagen daarvoor was zijn vrouw Leentje overleden. De afwikkeling van beider erfenis tussen hun kinderen nam drie jaar. Te volgen in 20 afleveringen van de notariële akte in de periode tussen 1 december 1891 en 14 november 1893. Behalve dat het verdelen van een goedlopend bedrijf lastig was, werd er ook nog al wat ruzie gemaakt over details. Verder was er sprake van het veilen van de fabriek.

Tijdens de zitting van 8 februari 1892 kreeg David Abraham Hamburger van de vele huizen van zijn vader o.a. Oudegracht B47 toegewezen. De waarde werd bepaald op f10.700.

Het huis was verhuurd en verdeeld in kelder, beneden- en bovenwoning. Er was een aparte toegang tot de bovenwoning. De huren bedroegen: beneden f500,- per jaar (heer De Zwart); boven f250,- (heer Kuilenburg); kelder samen met kelder sectie C nr 2343 (heer Ter Weele) f170,- per jaar. Die tweede kelder behoorde bij De Olyphant.

Het huisnummer Oudegracht B47 was omstreeks 1890 vervangen door Oudegracht Tolsteegzijde 125/125bis.

David, zich schrijvende David Abraham, was koopman te Amsterdam. Hij beheerde het Amsterdamse filiaal van de lood- en zinkfabriek.

David Hamburger zette de verhuring van het huis voort. De huurder van de kelder was B. ter Weele, eigenaar van de handel in brandstoffen op de hoek van de gracht (nu nr.279).

Op 2 augustus 1907 kon Willem Frederik de Swart, winkelier in meubelen en heerenconfectie te Utrecht, het huis voor f11.000

kopen van David of David Abraham Hamburger, koopman te Amsterdam. In de verkoopakte is het huisnummer 125 en 125bis doorgestreept en vervangen door 125. Om dit bedrag te kunnen betalen verkreeg De Swart een hypotheek van f7.000 met het huis als onderpand.

De Swart (huurder 1888-1907; eigenaren 1907-1978)³⁵

Vanaf 1888 tot 1978 valt de geschiedenis van Oudegracht 293 samen met die van de N.V. Handelsmaatschappij voorheen W.F. de Swart, gevestigd te Utrecht. In deze periode werd het huis bouwkundig zwaar onder handen genomen en op het laatst zelfs praktisch gestript.

Omstreeks 1890 veranderde het adres van wijkhuisnummer naar straathuisnummer: B47 werd Oudegracht Tolsteegzijde nr 125 en 125bis. Omstreeks 1917 veranderde het huisadres Tz125 in Oudegracht 293. Tz125bis verviel.

Na het vertrek van De Schutter verhuurde eigenaar Hamburger het huis aan de uit Amsterdam overgekomen Willem Frederik de Swart (*Vlissingen 1857). Hij vestigde zich op 7 maart 1888 samen met zijn echtgenote Anna G. C. I. Kücker (Rintlen, Duitsland, 1865 – Ermelo 1914) in Utrecht in de benedenwoning van het huis aan de Oudegracht nr B47. Hier werden de vier kinderen geboren, waarvan er één binnen een jaar overleed.

Hamburger vroeg 13 december 1892 vergunning om de onderpui in de voorgevel te mogen veranderen. Hij deed dit ongetwijfeld voor zijn huurder De Swart. De huurder van de bovenwoning was namelijk 2 november 1892 vertrokken, zodat de familie De Swart boven de winkel kon gaan wonen.

Op 25 juni 1907 (dus vlak voor de koop op 2 augustus 1907) vroeg De Swart vergunning om de begane grond van het huis ingrijpend te verbouwen. De verdieping bleef woonruimte, maar het was kennelijk praktischer om tijdens de verbouwing elders te verblijven. Het gezin verhuisde op 5 juni 1907 naar Catharijnesingel 20bis en keerde op 3 april 1908 weer terug. De zoon Herman Johan werkte enige tijd als winkelbediende en etaleur in de zaak van zijn vader. Nadat de vrouw des huizes 27 april 1914 overleden was, hertrouwde Willem Frederik 20 januari 1915 in Den Helder met Catharina B. H. Waldenmaier (* Den Helder 1872 -† De Bilt 1939). Zij woonden enige jaren boven de winkel voordat zij verhuisden naar de Lange Nieuwstraat.

Zoon Herman Johan kwam, na een verblijf van enige jaren buiten Utrecht, 1 augustus 1919 met zijn gezin in het ouderlijk huis wonen. Hij werd nu bedrijfsleider. Zij vertrokken tien jaar later naar een ander adres in Utrecht. Op de woningkaart van Oudegracht 293 uit 1910-1936 staat aangegeven dat er vanaf dat moment een winkel en magazijn gevestigd waren. Tot 1978 zou er niemand meer wonen. Uit het dossier van de Kamer van Koophandel en Fabrieken blijkt dat W.F. de Swart op 15 januari 1945 was uitgetreden als directeur. Hij was toen 87 jaar.

Firma De Swart (1888-1978)

De firma werd op 1 maart 1888 gevestigd aan de Oudegracht nr. B47. De oprichter was Willem Frederik de Swart. Onder de naam 'De Concurrent' begon hij een magazijn op afbetaling. De goederen konden tegen prettige betalingsmogelijkheden aangeschaft worden. Bij de oprichting was dit de tweede zaak in Utrecht die op deze wijze handel dreef. Rond 1917 waren er nog drie andere afbetalingsmagazijnen. Deze betalingswijze zou tot het einde van het bestaan van de firma in 1978 gehandhaafd blijven.

In de tijd dat De Swart zijn winkel begon hadden winkeliers het niet gemakkelijk. Zij hadden een geringe omzet en konden daardoor geen grote hoeveelheden bij de groothandel inkopen. Dit had weer tot gevolg dat zij geen kortingen konden bedingen. Geringe omzet en geen kortingen bij de inkoop veroorzaakten weer hoge prijzen. Daar kwam bij dat veel klanten op de pof kochten en de betaling soms wel een jaar uitstelden.

De winkelier was zo kredietverschaffer voor zijn klanten en schuldenaar van zijn grossiers. Hij kwam in een vicieuze cirkel terecht. W.F. de Swart richtte zich op de beter gesitueerde klanten en verkocht alleen op afbetaling. De aankopen werden in een boekje genoteerd. Deze zogenaamde boekjesklanten betaalden als de winkelier ermee bij hen aan de deur kwam. De werkwijze werd in een advertentie van 28 mei 1900 uit de doeken gedaan: *Attentie s.v.p. Ter voorkoming van misverstand en abuizen worden Koopers beleefd attent gemaakt, dat geen goederen, hoe gering ook in bedrag, zonder Contraboekje worden afgegeven, en eigen afschrijvingen in het zelve niet geldig zijn.* **W. F. DE SWART.**

Wat 'De Concurrent' verkocht is goed te volgen in de krantenadvertenties. De Swart adverteerde vaak in het Utrechts Nieuwsblad. De teksten waren gevarieerd. De ene keer ging het over: *Mei-beweging. Zij die in het huwelijk denken te treden, en daartoe*

Oudegracht 283-297 op een Ansichtkaart, ca. 1900. Op het tweede huis van links de reclameborden van 'De Concurrent'.

hun inkoop op eene gemakkelijke wijze willen doen, worden attent gemaakt op het magazijn 'De Concurrent', soliedst en goedkoopst adres. Een andere keer ontvangen nieuwe regenmantels, of ontvangen de nieuwe zwarte japonstoffen voor de a.s. bevestiging.

Aan de gevel hingen grote borden. Tussen de etalage op de begane grond en de eerste verdieping met de tekst *alle goederen op afbetaling* en tussen de eerste en de tweede verdieping met de tekst *magazijn de concurrent*.

De zaak was zondags gesloten. In de Mariastraat 33 was ook een magazijn met de naam 'De Concurrent' gevestigd, maar die verkocht niet op afbetaling. Er werd in de advertenties van De Swart op het juiste adres gewezen: *let wel Smeebrug B/25*. Misschien ter onderscheiding stond in de advertentie van 30 maart 1896: *Het enige Christen-afbetalingsmagazijn ter dezer stede*.

Op 8 mei 1899 stonden de advertenties van beide zaken zelfs onder elkaar op dezelfde pagina. De Concurrent in de Mariastraat hield het in mei 1899 voor gezien daar het huis werd afgebroken.

Rond de helft van de 20ste eeuw veranderde het beeld dat men had van mensen die op afbetaling kochten. Volgens mondelinge overlevering van een oud-medewerkster van de zaak was de koper dan juist kredietwaardig. De firma ging uitbreiden en verbouwen om een aanzienlijker uiterlijk te krijgen dat bij deze klantenkring paste.

Het patentregister houdt het in de periode 1888-1894 op -door De Swart zelf opgegeven- winkelier, verkoper van nieuw gemaakte mansbovenkleden. In de adresboekjes van de stad Utrecht uit

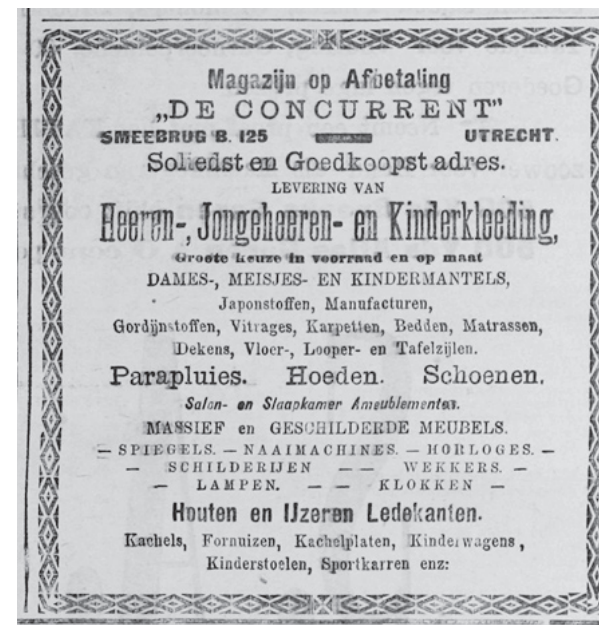
de periode 1888-1898 staat: W.F. de Swart, kleedermagazijn. De periode hierna tot rond 1940 werd de vermelding *afbetalingsmagazijn*. De firma verkocht alles wat maar te maken had met kleding en woninginrichting.

Vanaf de inschrijving in het handelsregister van de Kamer van Koophandel in 1921 tot de opheffing in 1978 veranderde de rechtsvorm een paar maal, al naar de heersende wet- en regelgeving.

Op 24 oktober 1930 werd de handelszaak, afbetalingsmagazijn en handel in meubelen, huishoudelijke artikelen en kleding, werkend onder de handelsnaam W. F. de Swart, omgezet in een Naamloze Vennootschap met de handelsnaam 'N.V. Handelsmaatschappij voorheen W. F. de Swart'. Eigenaar W. F. de Swart werd nu directeur der N.V. In de Staatscourant van 14/15 november 1930 werden de statuten gepubliceerd. Hierin werd opgenomen dat het maatschappelijk kapitaal f100.000 bedroeg. De Swart nam deel met 75 aandelen à f1000. Hij betaalde niet in contanten, maar bracht het gehele bedrijf in met inbegrip van het onroerend goed: *winkelhuis met erfen grond te Utrecht, aan de Oude Gracht westzijde, nr.293, kadastraal bekend gemeente Utrecht, sectie C nr.6064, groot 4 aren en 20 centiare, met de gehele zich daarin bevindende inventaris*. De Swart bracht dan wel het huis in, maar er had nog geen boedelscheiding plaatsgevonden na het overlijden van zijn eerste echtgenote in 1914. Die boedelscheiding vond pas plaats op 2 maart 1943.

In 1931 kwam Jan Marinus Lankamp als aandeelhouder de geleiden versterken. Hij bemoeide zich actief met de gang van zaken. In 1945 werd hij benoemd tot directeur. De Swart trad uit als directeur. Na de aankoop op 2 januari 1959 van het buurhuis, werd het zaakadres Oudegracht 293-295. Deze aankoop maakte het mogelijk om de winkel fors te vergroten door beide huizen samen te voegen.

Ondanks de vernieuwingen van de winkel en het afbetalingsconcept lukte het niet om voldoende klanten te blijven trekken. Na de oorlog nam het aantal inwoners in Utrecht toe, maar in de binnenstad nam dat drastisch af. Koopkrachtige bewoners van de binnenstad vertrokken naar de nieuwe buitenwijken. De buurt ging achteruit. De handel floreerde niet meer. Ook de firma De Swart werd getroffen door de achteruitgang. Het pand werd te koop gezet, maar kopers waren moeilijk te vinden, omdat het helemaal kaal

was. Er was slechts één wc in het hele complex en een klein keukentje. Het interieur was rigoreus glad gemaakt, er waren geen balkenplafonds te zien en er was alleen in het midden van de zaak een trap. Er waren grote doorbraken in de muren tussen de nummers 293 en 295. De koper moest echt een idee hebben hoe de zaak aan te pakken, omdat het eigenlijk alleen geschikt was voor een winkel. En dat wilde niemand meer met die leeglopende binnenstad. Wonen was niet mogelijk door het ontbreken van voorzieningen. Het was geen courant pand om te verkopen als woning en stond daardoor ruim twee jaar te koop³⁶.

Vanaf 31 december 1977 werd er officieel geen bedrijf meer uitgeoefend. Directeur Klein Obbink berichtte 9 juni 1978 aan de Kamer van Koophandel dat besloten was tot ontbinding en liquidatie der B.V. Hijzelf was aangewezen tot liquidateur. Kort daarvoor, op 17 april 1978, had J.E. Andela namens de firma de twee winkelpanden voor f430.000 verkocht aan Johannes Gerardus Marie Ruys, woninginrichter te Zeist en Antonius Johannes Nicolaas Peek, bibliotheek-assistent te Utrecht. Het doek viel definitief op 21 september 1981 met de rekening en verantwoording van de liquidateur i.v.m. de slotuitkering. Klein Obbink zou de boeken en bescheiden thuis, Bosch van Drakensteinlaan 10 te Utrecht, bewaren.

Verbouwingen 1888-1968³⁷

Om aan de hierboven beschreven ambities van de firma De Swart te kunnen voldoen werd het pand gestaag uitgebreid en verbouwd. Eerst werd de buitenkant verfraaid met een nieuwe onderpui. Eigenaar D.A. Hamburger vroeg 13 december 1892 een vergunning aan om de pui te vernieuwen. Bijgevoegd was een tekening waarop een pui te zien is in de stijl van eind 19de eeuw met links een deur en daarnaast een grote etalage. Buurman T.P. Ruijs van Tolsteegzijde nr. 127 (nu nr. 295) kreeg in 1898 ook een vergunning om zo'n zelfde type pui aan te mogen brengen. Deze pui is hierna nooit meer veranderd, ook niet door de firma De Swart toen deze eigenaar was. Een poging daartoe in 1965 mislukte.

Daarna werd in 1907 en 1936 de winkelruimte op de begane grond geleidelijk ontdaan van de oude kamerindeling. In het bouwtekeningenregister van de stad Utrecht bevindt zich een aantal vergunningaanvragen om te mogen verbouwen. Opvalt dat de bouwtekeningen 'nieuwe toestand' vaak niet overeen komen met de tekeningen 'bestaande toestand' van de daarop volgende verbouwingen. Het kan zijn dat er tussentijds verbouwd is.

In de bestaande toestand van 25 juni 1907 is op de tekening te zien dat er een aparte opgang was naar de eerste verdieping. Daarnaast was de winkel, waarop een kantoortje aansloot dat weer aan de open plaats grensde. Aan de andere kant van de plaats waren twee bergplaatsen. Hierachter lag de tuinkamer met de tuin. De gang liep aan de kant van nr. 295. Hierop kwam ook het privaat uit dat

in het perceel van nr. 295 stak. Dit privaat zou op die plek tot 1978 gehandhaafd blijven.

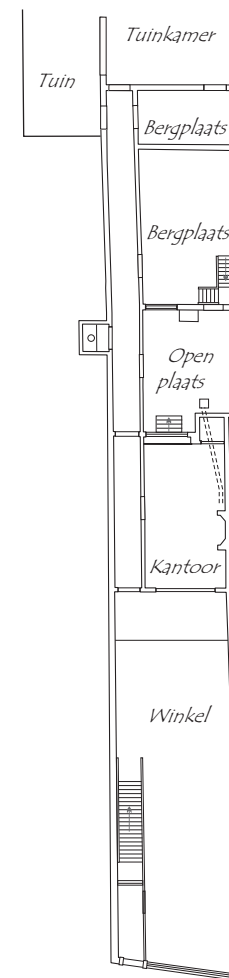
Nadat in 1933 het laatste inwonend personeelslid was verhuisd, was de weg vrij om een ingrijpender verbouwing uit te voeren. Er werd 30 juni 1936 een aanvraag voor een vergunning ingediend om de tussenwanden in de winkel van Oudegracht 293 te Utrecht, sectie C nr. 6064, weg te mogen halen. Gezien de tekening van de bestaande toestand moet er al eerder verbouwd zijn. In de tuin, aansluitend op het perceel van nr. 295 blijkt links tegen de voormalige tuinkamer (die pasruimte was geworden en een serre aan de tuinkant had gekregen) een bergruimte gebouwd te zijn. De eerste verdieping had nog de oude indeling, maar was geheel in gebruik als expositieruimte. De zolder had geen onderverdeling en was voorzien van een lichtkoepel in het dak. De vernieuwing bestond er uit dat op de eerste verdieping alle tussenschotten werden weggehaald.

In 1953 was er weer ruimtegebrek en werd een vergunning gevraagd om een aanbouw te mogen maken in de tuin tegen de achtergevel in het verlengde van de winkel. De wc op de begane grond stak nog steeds in het perceel van de burens en was aangesloten op het gemeente riool. Het duurde even voordat de schrijfster door had dat hiermee de gracht werd bedoeld.

Na de aankoop van het buurhuis in 1959 werd het tijd in- en exterieur flink aan te pakken. Dat idee moet de directie in de periode 1963-1968 behoorlijk bezig gehouden hebben wegens de gemeentelijke problemen met de plannen. Het architectenbureau Stoffels de Munck, gevestigd even verderop aan de gracht op nr. 221, werd

in de arm genomen om een ontwerp te maken. Struikelblok was het ontwerp van de voorgevel. Deze zou geheel (over alle verdiepingen) vernieuwd worden zodat over beide panden één strakke moderne gevel zou verschijnen. De verbouwkosten werden geraamd op f220.000. Het plan werd in 1964 ingediend. Zowel de schoonheidscommissie als de monumentencommissie gingen niet accoord daar beide panden op de voorlopige monumentenlijst stonden.

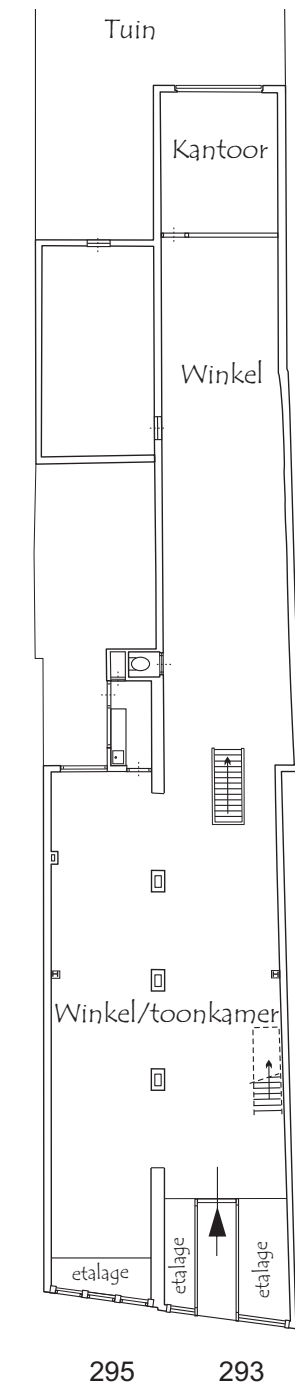
Uit de tekeningen van de bestaande toestand uit 1963 valt op te maken dat het interieur van nr. 293 niet gewijzigd was sedert 1953. De onderpui zag er wel anders uit: in het midden een terugliggende ingang met aan weers-

Bouwtekening bestaande toestand 1907

De voorgevel in 1978

Bouwtekening 1978.

zijden een etalage. Nr. 295 was nog geheel ingedeeld als woonhuis, maar volgens de opgave reeds in gebruik als opslagruimte.

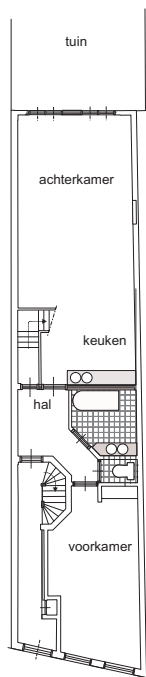
Na de afwijzing van de plannen, liet de firma de bouwkundige J. J. van der Krift uit de Van der Goesstraat in Utrecht, een nieuw ontwerp maken. De verbouwingskosten werden nu geraamd op f50.000. Omdat de gevel niet gewijzigd werd, was deze aanvraag van 5 oktober 1966 wel succesvol, zij het dat de gemeentelijke diensten zich zo kritisch opstelden, dat de laatste brief hierover pas op 20 augustus 1968 naar de firma werd verstuurd. De plannen hielden een volledige kaalslag in van het interieur. Op vier plaatsen op de begane grond werd de muur tussen beide panden doorgebroken. Door het hele complex heen werden de tussenmuren weggehaald. Om het gebouw te stabiliseren werd er een staalconstructie aangebracht.

Conijn & Mostert (eigenaren 1978-1984)³⁸

Jan Ruys en Ton Peek wilden de panden 293 en 295 weer voor bewoning geschikt maken. Om dat financieel te kunnen behappen verkochten zij nr. 293 nog dezelfde dag voor f230.000 door aan de econoom drs. Siebolt Meindert Lambertus Mostert en zijn echtgenote te Amsterdam en de projectleider stadsvernieuwing ir. Jacob Anton Conijn te Delft. De panden waren op het moment van verkoop nog niet bouwkundig gescheiden. De omschrijving van het huis was: winkelwoonhuis met werfkelder, verdere aanhorigheden en grond aan de Oudegracht 293 te Utrecht, uitmakende een door uiterlijke kentekenen aangeduid gedeelte van het perceel, kadastraal bekend gemeente Utrecht, sectie C nummer 6064, zoals op de aan deze akte gehechte tekening I bij benadering gearceerd is aangegeven. Zij stelden een aantal eisen aan de kopers opdat er inderdaad op 293 verbouwd zou worden zoals zij dat wilden. De kopers moesten het achterste gedeelte van het gekochte pand op eigen kosten laten slopen. Zij moesten een nieuwe voor- en achtergevel op de begane grond aanbrengen, waarbij de voorgevel het karakter moest dragen van een woonhuisvoorgevel. De verkopers daarentegen zouden zorgen voor het laten dichtmetselen van de inwendige scheidingmuur tussen de beide panden. Zij zouden ook de tuinmuur tussen beide panden laten doortrekken en afwerken.

Beide koppels gingen hard aan de slag om van de winkelpanden weer woonhuizen te maken.

In 1977 werd een Structuurplan voor de binnenstad aangenomen en werden nieuwe bestemmingsplannen gemaakt, o.a. voor de Geerte-

Bouwtekening van de began grond voor de verdeling in twee appartementen, 1982

buurt. De buurt moest opgeknapt worden, zodat de achteruitgang omgebogen zou worden in vooruitgang. Helaas te laat voor de firma De Swart. Er kwam nu geld vrij voor woningverbetering, waar de nieuwe eigenaren Conijn en Mostert graag gebruik van maakten.

De verbouwing werd grotendeels in eigen beheer uitgevoerd. Jaap Conijn was als bouwkundige verantwoordelijk voor het ontwerp van de hele herindeling. Hij ontwierp de voorgevel in samenspraak met ambtenaren van de gemeentelijke monumentenzorg. Het huis werd verdeeld in twee appartementen, maar niet nog niet officieel gesplitst. Ter meerdere stabilisatie van het gebouw werd een scheidingmuur in schoon metselwerk halverwege het huis aangebracht. Het nam nogal wat tijd voor alle benodigde vergunningen van gemeente en monumentenzorg geregeld waren. Behalve van gemeentelijke subsidie kon gebruik gemaakt worden van gelden uit een potje van het Ministerie van Volkshuisvesting. Deze gelden werden beschikbaar gesteld als er naast het monumentenbelang ook sprake was van volkshuisvestingsbelang. Daarom heette de restauratie officieel rehabilitatie. Rond 1983 zat het werk er voor de eigenaren op. De restauratie was gereed en zij keken uit naar andere activiteiten.

Op 26 april 1984 verkochten zij een perceel grond met het daarop staand winkelwoonhuis met erf, schuur en verder toe- en aanbehoren, plaatselijk bekend als Oudegracht 293 te Utrecht, kadastraal bekend gemeente Utrecht, sectie C nummer 7496, groot 2 aren 10 centiaren aan de biologen Daniel Gillissen en Frederike Ietske Kappers uit Aerdhout.

Voor het eerst sinds 4,5 eeuw was het perceel verkleind. Een stuk grond ter grootte van wat vroeger een tuintje daarachter heette was nu bij het buurhuis op nr. 295 gevoegd. Het perceel grenst niet meer aan het terrein van de voormalige synagoge. Het uitzicht erop is gebleven. Als 's avonds de lichten in het gebouw aan zijn, kunnen de huidige bewoners genieten van de fraaie art deco glas-in-lood ramen.

De achtertuin, met op de achtergrond het gebouw van de voormalige Synagoge met de drie gebrandschilderde ramen.

Afkortingen

ABKGU: Archeologische en bouwhistorische kroniek van de Gemeente Utrecht
DTB-register: doop-, trouw- en begraafregisters
HUA: Het Utrechts Archief
Inv. nr.: inventarisnummer
JOU: Jaarboek Oud-Utrecht
Kadaster -/- : kadaster Utrecht deel en nummer
MOU: Maandblad Oud-Utrecht
Not. arch.: notarieel archief
Tg: toegangsnummer bij HUA
Tr& pl: registers van transporten en plechten met datum en paginanummer

Dankwoord

De schrijfster dankt de dames M. Vulsma-Kappers en H.S. Danner voor hun goede raad en hulp bij transcripties van oude teksten. De leden van de werkgroep Historisch Onderzoek van het UMF vormden een onmisbaar klankbord. Vooral Simon den Daas past een woord van dank voor de opmaak en uitgavebegeleiding en Dirk van Sichem voor het tekenwerk.

Noten

- 1 Zie F.I. Kappers, 2003. De IJzeren Hoet. In: Steen-Goed nr 36, blz 43-46. Hierin wordt de geschiedenis van de gevelsteen beschreven. Nb: de spelling van de naam De IJzeren Hoet is overgenomen uit de brief van de Gemeente over het aanbrengen van de naam op de gevel. Achteraf gezien zou de naam gespeld moeten worden als De IJseren Hoet.
- 2 Aantekeningen bij § Werven. Tg 1007-3, inv.nrs. 29710-29780 werven. Kadaster 1622/152.
- 3 C.A.M. van Rooijen & H.L. Wynia, Zuidelijke binnenstad. In: Archeologische Kroniek Provincie Utrecht 1994-1995, p. 103-124.
- 4 F. Kipp in ABKGU 1986, p. 232.
- 5 R.E. de Bruin e.a. (red.), 2000. Een paradijs vol weelde. Geschiedenis van de stad Utrecht. M.J. Dolfin e.a., 1989. Utrecht, de huizen binnen de singels. 2 delen. E.J. Haslinghuis, 1986. Bouwkundige termen.
- 6 Aant. bij § Voorgeschiedenis. Verschillende auteurs bijdragen in ABKGU 1984, 1986, 1987.
- 7 Aant. bij § Spijcker. Tr&pl: 26-4-1563 p. 76; 12-5-1564 p. 198-199; 18-5-1579 p. 208; 7-10-1588 p. 168-170; 7-5-1618 p. 327-328; 9-5-1618 p. 331-333 en 341-355; 30-5-1618 p. 427-428; 9-6-1618 p. 453-454; 17-7-1618 p. 12-14; 28-5-1621 p. 366-368; 4-5-1622 p. 251-252; 5-7-1623 p. 18-21; 8-7-1626 p. 18-19; 10-2-1637 p. 80-81. Belending = eigenaar buurhuis.
- 8 Het stuk Springweg tussen Lange Smeestraat en Geertkerkhof heette heel lang Jufferstraat. Ter onderscheiding van de Jufferstraat in Witte vrouwen werd vaak aangegeven 'bij St. Geertruijdenkerck'.
- 9 Aant. bij § Van Bellecum. De namen worden verschillend gespeld: Bellicum, Bellecom, Belcum, Hermensz., Harmansen, Aeltje Bor etc. De gegevens over Vermeer en De Nole zijn deels afkomstig van R. Vermeer van de St. Gen. Archief Vermeer, www.alweer-een-vermeer.nl. Tr&pl: 15-10-1647 p. 112-115; 26-10-1647 p. 122-123; 11-11-1648 p. 207-209; 16-10-1649 p. 179-181; 22-6-1650 p. 307-308; 8-1-1652 p. 5-7; 27-11-1663 p. 453-455. f 2.258 uit 1647 zou in 2007 een koopkracht van € 23.027 gehad hebben.
- 10 E.C. van Santen, 1997. Colijn de Nole (ca 1500-voor 1558), beeldhouwer. In: Utrechtse biografieën deel 4.
- 11 Aant. bij § Van Milhuijsen. Tr&pl: 25-8-1671 p. 255-260; 1-9-1680 p. 184-185; 5-7-1687 p. 136-137.
- 12 Tijdrekening oude stijl, komt overeen met 1 augustus nieuwe stijl.
- 13 Zie o.a. J. Buisman, 2000. Duizend jaar weer, wind en water in de Lage landen. Deel 4.

- 14 Aant. bij § Van Wijck. NOTARIS: inv. nr. U94a2, nr. 63; U114a2, aktenrs. 23 en 100. HUA decreetboek tg 702-7, inv. nr. 3218-7, p. 293-298.
- 15 Aant. bij § Van Aken. NOTARIS: inv.nr. U94a2, aktenr. 2; U113a3, nr. 375; U120a3, nrs. 5 en 152; U155a2, nr. 54; U159a3, nr 146; U166a2 nr. 159; U188a2, nr. 18. Tr&pl: 17-2-1736 p. 55-58. De akten over de houtvoorraden waren te technisch om in dit kader uit te werken. f2000 en f2500 zouden in 2007 een koopkracht gehad hebben van €19.386 en €24.232. Zakput = zinkput.
- 16 Aant. bij § Apotheker. Tg 702-1 inv.nr. 463-2 lijsten van de dekens van de gilden. Tg 703-a-7 Kleine commissies van het stadsbestuur van Utrecht, waarin de notulen van het Collegium Medico-Pharmaceuticum.
- 17 Vroedschapsresoluties in de Verzameling Petrus van Musschenbroek, tg 812-8, inv. nrs. 16-17.
- 18 Gerecht stad Utrecht, tg 702-7, inv. nr. 5017, index op persoons- en straatnamen in de decreetboeken van de stad Utrecht, 1559-1808.
- 19 Afgebeeld in SteenGoed nr. 45.
- 20 Aant. bij § Ruland. NOTARIS: U169a9 nr 110 en 112. Tr&pl: 9-4-1737 p. 151-154. De meeste gegevens over David Pouchoud zijn te vinden in de vroedschapsresoluties. f1000 zou in 2007 een koopkracht gehad hebben van €8.673.
- 21 Aant. bij § Van Heereveen. NOTARIS: inv.nr.U127a7, aktenr. 75; U219a3 nr. 14; U145a1, nr. 127; U162a12, nr. 95; U162a25, nr. 91; U162a28, nr. 19; U166a26, nr. 6; U188a2 nr. 81; U188a10 nr. 62; U188a11, nrs. 10 en 18. Tr&pl: 18-9-1748 p. 303-308; 4-7-1749 p. 292-297. Tg 220 Archief kapittel St. Pieter inv. nrs 52-30 t/m 37; inv.nr. 48 diversen waaronder vacantes. f500 zou in 2007 een koopkracht van €4948 gehad hebben, f2600 van €25.728 en 9.600 van €85.347.
- 22 Van Dale - run: fijngemalen eike (ook wel andere) schors gebruikt voor het looien van leer.
- 23 Aant. bij § Van Vlissingen. Voor de stamboom zie Ned. Patriciaat 36 (1940). NOTARIS: inv.nr. U136a1, aktenr. 97; U174a11, nr. 63; U174a16, nr. 100; U174a17, nr.93; U174a18, nr. 5; U191a1, nr. 37. Tr&pl: 11-6-1766 p. 428-430. Tg 812-8, inv. nrs. 16, 17.
- 24 J.P. de Bie & J. Loosjes, Biographisch woordenboek van Protestantsche godgeleerden in Nederland, 1907-1949.
- 25 Aant. bij § Van Conijnenberg. Voor Surinaamse relaties zie Nationaal Archief, koloniaal Suriname. Voor de familie De Rochefort zie BHIC te Den Bosch, tg 268 familie Broers en aanverwante families 1587-1959. Voor de stamboom zie Ned. Patriciaat 18 (1928/29), 60 (1974), 63 (1976). NOTARIS: inv.nr. U236a13, aktenr. 36; U291a004, nr.333. Tr&pl: 30-8-1785 p. 174-177; 10-7-1795 p.78. Tg. 702-3 Momboirkamer inv.nr. 1690. f412 zou in 2007 een koopkracht gehad hebben van €2520 en f34.649 een koopkracht van €277.792. A.R.M. Smit, 1980, Begraven in Utrecht 1750-1825. In: Snoep & Zijl (red.), 1980, Dood en begraven.
- 26 C.C.S. Wilmer, 2005. De getekende stad, p. 84-88.
- 27 Aant. bij § Stricker. Heiltje van 't Sandt was een dochter van de broer van Helena van 't Sandt. Zij was getrouwd met de kruidenier/tabakswinkelier Jan Abraham Stoop. NOTARIS: inv.nr. U201a10, aktenr 103; U242a21, nrs. 123 en 144; U301a024, nr. 905; U301a026, nr. 1013.
- 28 Die huur bleef ogenschijnlijk behoorlijk stabiel. In 1818 verhuurde Stricker het huis voor nog eens 9 jaar aan de weduwe Molenaar voor f400. De koopkracht in 2007 zou echter €3271 voor 1792 en €2501 voor 1818 zijn! Hier tussen zat de Franse Tijd.
- 29 Aant. bij § Cazius. Voor de stamboom zie Ned. Patriciaat 38 (1952; Cazius), 24 (1938; Suermont), 77 (1993; Bergsma) en Gem. Archief Elburg not. akten inv.nr.53 notaris Hoefkamer akte nrs. 2828, 2837. Mr. Jan Hendrik Cazius was secretaris-generaal van de Ridderlijke Duitse Orde en zat in de Raad van Utrecht; hij bezat een steenbakkerij en een fabriek van kunstcement. De naam Coulbout werd ook wel geschreven als Caulbaut, Coelbaut. Streekarchief te Woerden not. arch. W054 inv.nr. 8781 akte 79; inv.nr. 8782 akte 30; inv.nr. 8783 akte 12; inv.nr. 8788 akte 116. HUA tg 327 archief familie Cazius, inv. nrs. 22 en 25. Not. akten: inv.nr. U272h006, aktenr. 661; U320b60, akte 7621; U320b083, akte 10336; U320d005, akte 10498; U333a009, akte 1145; U333a011, akte 1360. Over de wijnhandel zie: Boelen, J., z.j. Jacobus Boelen, 1733-1933. Amsterdam. A.B. Menk, 1980. De Vrijmetselarij in 't Sticht in het algemeen en die van Ultrajectina in het bijzonder. R. Tieskens, 1980. Het gebouw voor Kunsten en Wetenschappen, 1839-1846. In: JOU 1980, blz 149-164.
- 30 V.A.M. van der Burg & C.E.G. ten Houte de Lange, 2004. De hoogstaangeslagenen in 's

Rijks directe belastingen 1848-1917. V. van der Burg, 2005. Op zoek naar de Utrechtse stedelijke en provinciale elite. MOU 78 (3):75-78.

31 Aant. § Numans. Voor de hoogstaangeslagenen 1848-1917 zie § Cazius. A.E.M. Landheer-Roelants, 1982. Genealogie van het geslacht De Jongh. Scheveningen. De 2 broers, zuster en echtgenoot werden geboren in Tiel en overleden in Utrecht. Kadaster 204/51; 308/85. Not. Arch. Inv.nr. U272 1020, aktenrs. 178/2808, 179/2809.

32 Aant. bij § Van Broekhuijsen. Advertenties in Het Utrechts Dagblad. Not. Arch. Inv.nr. U324 1010, akte nr. 1067 en 1074; U333 d 007, nr. 811. Kadaster 308/85; 467/82.

33 Aant. bij § De Schutter. W. van den Broeke, e.a., 1996. De Vechtstreek in bedrijf, deel I. Alphen a/d Rijn.

34 Over A.D. Hamburger is veel geschreven. Literatuurverwijzingen zijn te vinden in: W. van den Broeke, 1996. Abraham David Hamburger (1828-1891), metaalwarenfabrikant. In: Utrechtse biografieën deel 3. Voor de hoogstaangeslagenen 1848-1917 zie § Cazius. In notariële akten staat zijn naam omschreven als Abraham zich geschreven hebbende Abraham David Hamburger. Ook de namen van zijn zoons blijken zo samengesteld b.v. David zich schrijvende David Abraham. Notariële akte verdeling nalatenschap met bijgevoegd catalogus te veilen fabriek, inv.nr. U335a070, aktenr. 9665 d.d. 1891-1893. Tg 830 notariële akten, nr 285 akte 193 notaris Brouwer Nijhoff te Utrecht. Kadaster 687/86.

35 Aant. bij § De Swart. Tg 473 Kamer van Koophandel en Fabrieken te Utrecht, handelsregister 1922-1982, inv.nr. 757. Veel informatie over de winkel werd gehaald uit 1) het Utrechts Nieuwsblad 1894-1907 op de website van HUA, trefwoord magazijn concurrent; 2) adresboekjes stad Utrecht. Informatie over winkelstand uit P.D. 't Hart, 2005. Leven in Utrecht 1850-1914, Kadaster 810/13; 1318/15; 1622/152; 3583/22.

36 Mededelingen in 2003 van buurman van nr. 291, die daar sinds 1975 woont.

37 Alle bouwtekeningen bevinden zich in het bouwtekeningenarchief van HUA.

38 Aant. bij § Conijn & Mostert. R. Apell, 1983. Monumentenrestauraties in de provincie Utrecht in de jaren 1980, 1981 en 1982. In: JOU 1983, p.126-167. Kadaster 3583/23; 4819/68.

Dossier Oudegracht 293, Utrecht, bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg te Zeist.

Bijlage I

Selectie uit de inventaris van de nalatenschap van Margaretha van Berlicom, weduwe van Jacobus Conijnenberg, overleden 13-12-1794. Bron: HUA Stadsarchief II 702-3 Momboirkamer inv.nr.1690-1.

Boven voorkamer

een notenboom kabinet met vier laaden, en daarin: een nieuw Testament met de Psalmen, en andere rommelarij van lappen & ca, niet waardig te specificeren.

agt stoelen en twee tabouretjes met geele trijpe zittingen

een ledikant met geel saij behangsel en daarin: een bed, peuluw, drie kussens, een hoofdkussen, twee lendekussens, twee catoene – twee wollen en eene citse dekens, alsmede een onderkleed.

vier schilderijen

een portrait

een klein tapijtje

eenige spaansche matten

twee glaaze armlakers

een theetafeltje

een linne glasgordijn op een stok

Boven achterkamer

twee ijzeren geldkistjes

twee geschilderde theetafeltjes

een agtkant tafeltje, met blauw laken bekleed

zes stoelen, met gevlochte zittingen en leuning

een dito leuningstoel

een leezenaar, en daarop een groote folio

Bijbel met koper beslag en sloten

een spiegel met eene vergulde lijst

een nootenboome kas

een houten latafel met een chitskleed daar over

twee houten secoupjes

twee dito

een bruin hout theeblaadje, defect

een oud spiegelkje

een nootenboome porceleinkas

zes geele stoelkussens

twee groene saije gordijne en val voor de

boekenkas

een carpet

twee dito

eenige spaansche matten

een nootenboom theeblaadje

een rustbank met paardenhaire matras en

ditto hoofdkussen

een rustbanksdeken

eenige saije vallen van gordijnen

eenige linnen dwijlen

een dito glasgordijn

Binnenkamer

een notenboom spiegelcomptoir kabinet met vier laaden

een dito hoekbuffet

een spiegel met eene vergulde lijst

een staand horlogie

een ledikant met een groen behangsel, en

daarin: twee bedden, twee matrasen,

eene catoene en twee wolle dekens, eene

catoene spreij en een wolle onderkleed

een hangoortafel

twee glaze lusters

een engelsche schoorsteen en koperen bak

zes stoelen

een houten theestof

een turfkistje

een blaasbalg

een gevlogte vloermat

zes stoven waarvan een defect

twee groene glasgordijnen

een klapspiegeltje

een naidoo

een naikussen

een theeblaadje

een gladhout dito

een bedtafeltje

Keuken

twee houten bakken met koperen randen

een eijerrekje

zes keukenstoelen

een strijkijzer en rooster

een scharrebord

een houten schenkbak

eenig stofgereedschap

een groene krans

een neteldoeks schoorsteenvalletje

eene kribbe

een tafeltje

een aanregt

een turfion

een houten wateremmer

een hakkebord

een borderek

eenige mandjes mitsgaders potten, pannen

en andere kleinigheden, niet waardig apart

te specificeren

Bijlage 2

Selectie uit de inventaris van de nalatenschap van Jacob Pieter Cazius, weduwnaar van Rutgerdina Albarta Coulbout, overleden 27-2-1849.
Bron: HUA notariële akten inv.nr. U320 b084 akte nr 10466, d.d. 8, 9, 10, 28 en 29 maart 1849, notaris H. van Ommeren te Utrecht.

Boven voorkamer

Een vloerkleed en karpet
drie jalousien
zes glasgordijnen
een haarlemmer tafel
een rondtafeltje
een speeltafel
een dejeuner
een tabakskistje
een blaardje, karaf en glas
een likeurkistje
twee schilderij lijstjes
een prent Schilderij
een dito
een kleiner dito
zes dito
een pijpenstaander
een kassette
een thermometer en vier ornamentjes
een boekenkastje
een spiegel
een bufet
een kastje
een geweerrek, vijf geweren, twee pistolen,
drie degens, twee wijtasschen, twee kruid-
horens en zes rottingen
zes stoelen
twee fauteuls
een dito
een dito
een secretaire
een pendule
twee kandelaars
twee pijpen schuitjes, vier zwavel vaasjes
en blakertje
twee billiard keuen
zeven kistjes met cigaren
een boekenkast
eenige diverse boekwerken
een scheertoilet
twintig pocalen
een fiches doos
een jagtgarnituur
twee branches
een turf kistje
een doofpotje en tang
een vuurhaard
een thee emmer en ketel
een theeblad en koffiegoed

Achterkamer

een vloerkleed, karpet en kleedje
een valgordijn, overgordijn en hordje
een ciculeerkaghel
een tufmand en tang

een ovalen tafel
een fateul en stoel
een spiegel
een wasch bufet
een maghonijhouten linnenkast
een beschilderde dito
een ledikant en behang
een bed en kussen
drie stroo en een paardenharen matrassen
een katoene en een wollen deken en spreij
een alcove gordijn en val
twee ledikanten met springveren
twee matrassen, twee peluws, twee kus-
sens, vier dekens, twee spreijen
een bedtafel

Zaal

een tapijt
een karpet
twee glasgordijnen
een haarlemmer tafel
een kanape met kussens en 2 voetkussens
een stoel met trepied
twee dito
een kamerkroon
een spiegel
een pendule en 2 girandoles
twe beeldjes
een inktkoker, 2 lijstjes, 2 schermpjes, 2
bloembekers
een vuurhaard, kolenemmer, haardstel en
turfmand
een vuurscherm
een etagère met daarin en op staande por-
celein, goud, zilver en glaswerk
een maghonyhout bufet
2 karaffen, 10 zoutvatjes, 130 glazen
30 diverse glazen
een tafelschuyer, 2 tefelkleiden
een theestoof en ketel

Zaal schilderijen

een landschap in de winter
twee dames en een boer
strandgezicht
een familietafreel
landschap met beesten
kaarslicht
geborduurd
twee zeeën van Schouman
landschap van Verburgh
bergachtig landschap
meisje met spinnewiel
wintergezicht
stadsgezicht

Mangelkamer

een mangel
een tafel
een kleerknecht, stol en waschmand
twee trappen en ladder
een warande
een illuminatie toestel
twee tuinbanken, acht tuinstoelen
een droogrekje en zaagbokje
houtwerk
een koperen ketel
een ijzer confoin

Keuken

een fornuis met ketel
een aschpot en kolenbak
een doofpot
twee tafels, drie stoelen
een thee emmer en ketel
een tullebands pan
een trommel kaarsenlade zwavelbak en
markttemmer
een koperen braadpan
een keteltje en trekpot
twee schotels, twee deksels
een spiegelkje, blikken spuit, bak en blik-
werk
een bekken, zeepbak, hakmes, 2 vaatbak-
jes en vergiet
een koperen vijzel, lamp, twee blakertjes
eenig divers tin en blik
twee ijzeren potten
vier dito kasserollen
zes stuks aardewerk
drie koperen ketels
een friesche klok

Kantoor

twee valgordijnen, twee hordjes
een lessenaar, twee taboutretten
een schrijftafel
een tafel, drie stoelen
een kaghel
een turfmand
een tafeltje
drie kasten
een fontijn en bak
een geldkist
een loketkastje
een lamp
een speeltafel

Bijlage 3

Eigenaren (* tevens bewoners) van de IJseren Hoet, Oudegracht 293, Utrecht

periode voor 1563- ca 1605/07	eigenaren
1605/07 - ca 1618	Adriaen Adriaensz. Spijcker* x Peternelle (1563) en Sophia Henricxdr. (1579)
ca 1618 -1622	erven Adriaen Adriaensz. Spijcker
1622 – 1646	Adriaen Spijcker x Hendrichgen Foreest
1646 – 1647	Sijmon Hermensz. van Bellecum x Aertgen Aert Borrendr.
1647 – 1665	erven Sijmon Hermensz. van Bellecum
1665 – 1671	Harman van Bellecum* x Ida Vermeer
1671 – 1680	Ida Vermeer*
1680– 1691	Johannes van Milhuijsen x Cornelia Schroef
1691 – 1736	Pontiaan van Wijck x Aletta van Schalkwijk
1736 – 1737	Arnoldus van Aken* x Sophia Martini
1737 – 1749	Margareta Constantia Ruland x Jacob Pouchoud
1749 – 1762	Lambartus van Heereveen* x Johanna Anemaat
1762 – 1766	Paulus van Vlissingen x Cornelia de Rosie
1766 – 1783	Cornelis vanVlissingen x Geertruid ‘t Lam
1783 – 1795	Jacobus Conijnenberg* x Margareta van Berlicom
1795 – 1820	Margareta van Berlicom*
1820 – 1849	Hendrik Stricker* x Helena van ‘t Sandt
1849 – 1852	Jacob Pieter Cazius* x Rutgerdina Albarta Coulbout
1852 – 1858	Anna Jacoba Cazius x Evert Suermondt
1858 – 1871	Christiaan Numans*
1871 – 1879	Huijbartjen Numans* x Hendrik Willem de Jongh
1879 – 1887	Johanna Maria van Broekhuizen*, weduwe van Aart de Koning Knijff
1887 – 1891	Arnoldus van Broekhuijzen x Trijntje Ratelband
1891 – 1907	Abraham David Hamburger x Leentje de Vries
1907 – 1930	David Abraham Hamburger x Mietje Oppenheim
1930 – 1978	Willem Frederik de Swart* x Anna G.C.I. Kücker
1978 – 1984	firma W.F. de Swart
1984 – heden	Jaap Conijn* en Sieb Mostert* Daan Gillissen* en Frederike Kappers*

Magazijn op Afbetaling „De Concurrent”

Magazijn op Afbetaling „De Concurrent”,
 Smeetsbrug B 125.
W. F. DE SWART.

HEEREN
en
DAMES
Confettie

Menselijke
Klederaars
Fouten

BEDDEN
DEKENS

MEUBELS
Loodkanten

Attentie S. v. p.

Ter voorkoming van misverstand en abuizen worden Koopers beleefd attent gemaakt dat geen goederen, hoe gering ook in bedrag, zonder Contraboekje worden afgegeven, en eigen afschrijvingen in het zelve niet geldig zijn.

W. F. DE SWART.